

DZIENNIK URZĘDOWY

WOJEWÓDZTWA LUBUSKIEGO

Gorzów Wielkopolski, dnia 4 października 2016 r.

Poz. 1969

UCHWAŁA NR XXI/119/2016 RADY POWIATU ŻARSKIEGO

z dnia 29 września 2016 r.

uchwalenia powiatowego programu opieki nad zabytkami

Na podstawie art. 12 pkt 11 ustawy z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie powiatowym (t.j. Dz. U. z 2016 r., poz. 814) w związku z art. 87 ustawy z dnia 23 lipca 2003 roku o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t.j. Dz. U. z 2014 r., poz. 1446 ze zm.) uchwala się, co następuje:

§ 1. Uchwala się powiatowy program opieki nad zabytkami stanowiący załącznik do uchwały.

§ 2. Wykonanie uchwały powierza się Zarządowi Powiatu Żarskiego.

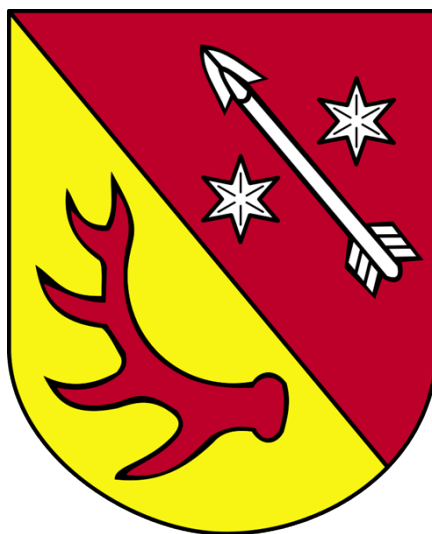
§ 3. Uchwała wchodzi w życie po upływie 14 dni od dnia jej ogłoszenia w Dzienniku Urzędowym Województwa Lubuskiego.

Przewodnicząca Rady
Powiatu Żarskiego

Helena Sagasz

Załącznik Nr 1 do Uchwały Nr XXI/119/2016
Rady Powiatu Żarskiego
z dnia 29 września 2016 r.

**PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI
DLA POWIATU ŻARSKIEGO**

NA LATA 2016 – 2020

marzec 2016

SPIS TREŚCI

1. WSTĘP

- 1.1. Podstawa prawna opracowania POWIATOWEGO PROGRAMU opieki nad zabytkami
- 1.2. Cel opracowania POWIATOWEGO PROGRAMU opieki nad zabytkami

**2. UWARUNKOWANIA FORMALNO-PRAWNE, INSTYTUCJONALNE I PROGRAMOWE
FUNKCJONOWANIA OCHRONY ZABYTKÓW W powiecie żarskim**

- 2.1. Ustawy regulujące problematykę ochrony zabytków i opieki nad zabytkami
- 2.2. STRATEGICZNE CELE POLITYKI PAŃSTWA W SFERZE OCHRONY ZABYTKÓW
- 2.3. PROBLEMATYKA ochrony zabytków w systemie zadań strategicznych,
wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju
 - 2.3.1. RELACJE PROGRAMU OCHRONY ZABYTKÓW ZE STRATEGIĄ
ROZWOJU WOJEWÓDZTWA LUBUSKIEGO
 - 2.3.2. RELACJE PROGRAMU OCHRONY ZABYTKÓW Z PROGRAMEM OPIEKI
NAD ZABYTKAMI WOJEWÓDZTWA LUBUSKIEGO
- 2.4. WEWNĘTRZNE UWARUNKOWANIA PRAWNE I PROGRAMOWE OCHRONY ZASOBÓW
DZIEDZICTWA I KRAJOBRAZU KULTUROWEGO powiatu żarskiego
 - 2.4.1. Zasady ochrony WYNIKAJĄCE ZE „strategii rozwoju powiatu żarskiego” – WYCIĄG

3. DZIEDZICTWO KULTUROWE powiatu żarskiego

3.1. Rys historyczny

3.2. ZASOBY DZIEDZICTWA I KRAJOBRAZU KULTUROWEGO powiatu żarskiego

3.2.1. Główne zagrożenia dla środowiska kulturowego

3.2.2. WYKAZ ZABYTEKÓW NIERUCHOMYCH z terenu powiatu żarskiego

WPISANYCH DO REJESTRU ZABYTEKÓW WOJEWÓDZTWA LUBUSKIEGO

3.2.3. Zabytki archeologiczne

4. ANALIZA STRATEGICZNA SWOT

5. CELE I DZIAŁANIA W ZAKRESIE OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO NA LATA 2016 – 2020 DLA POWIATU ŻARSKIEGO

5.1. wstęp

5.2. PRIORYTETY I CELE STRATEGICZNE

5.3. TABELA - CELE I DZIAŁANIA USTALONE W PROGRAMIE OPIEKI NAD ZABYTEKAMI DLA POWIATU ŻARSKIEGO NA LATA 2016 – 2020 (WRAZ Z TERMINARZEM)

5.4. MONITORING REALIZACJI POWIATOWEGO programu opieki nad zabytkami

5.5. INSTRUMENTARIUM POWIATOWEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTEKAMI

5.5.1. Instrumenty prawne

5.5.2. Instrumenty koordynacji

5.5.3. Instrumenty finansowe

5.5.4. Instrumenty społeczne

5.5.5. Instrumenty kontrolne

1. WSTĘP

Powiat Żarski położony jest na Wysoczyźnie Żarskiej, przy granicy polsko-niemieckiej na Nysie Łużyckiej. Administracyjnie należy do województwa lubuskiego. Graniczy z powiatami: krośnieńskim i zielonogórskim od północy, z żagańskim od wschodu oraz ze zgorzeleckim od południa. Poprzez Nysę Łużycką sąsiaduje z krajami związkowymi Republiki Federalnej Niemiec Brandenburgią i Saksonią. Powierzchnia powiatu żarskiego wynosi 1394 km², a zamieszkuje go około 100 tys. mieszkańców.

W skład powiatu wchodzi:

- gminy miejskie: Łęknica, Żary
- gminy miejsko-wiejskie: Jasień, Lubsko
- gminy wiejskie: Brody, Lipinki Łużyckie, Przewóz, Trzebiel, Tuplice, Żary

Na terenie powiatu żarskiego znajduje się około 500 obiektów wpisanych do rejestru zabytków. Szczególne miejsce wśród tych obiektów zajmują zespoły pałacowo-parkowe. Park Mużakowski, stanowi część transgranicznego zespołu pałacowo-parkowego w Bad Muskau i Łęknicy. Zespół ten został wpisany na listę miejsc Światowego Dziedzictwa UNESCO. Bardzo cennymi zabytkami są także zespoły pałacowe w Brodach i Żarach oraz zespoły urbanistyczne w Żarach i Lubsku.

Cenne zabytki w połączeniu z atrakcyjnych krajobrazem stwarzają dobre warunki do rozwoju turystyki. Powiat żarski we współpracy z gminami wchodzącymi w jego obręb powinien dążyć do zwiększania swojej atrakcyjności turystycznej, powinien stwarzać warunki umożliwiające ochronę obiektów zabytkowych. Sprzyjać temu będzie zachowanie najcenniejszych elementów krajobrazu przyrodniczego i kulturowego oraz ukierunkowanie rozwoju przestrzennego zgodne z zasadą dobrej kontynuacji.

1.1. PODSTAWA PRAWNA POWIATOWEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTEKAMI

I. Rozstrzygnięcia ustawowe:

- a) Art. 87 ustawy z dnia 23 lipca 2003 roku o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t.j. Dz. U. z 2014 r. ze zm.).

W artykule tym znajdujemy:

Ust. 1: *Zarząd województwa, powiatu lub wójt (burmistrz, prezydent miasta) sporządza na okres 4 lat odpowiednio wojewódzki, powiatowy lub gminny program opieki nad zabytkami.*

Ust. 3: *Wojewódzki, powiatowy i gminny program opieki nad zabytkami przyjmuje odpowiednio sejmik województwa, rada powiatu i rada gminy, po uzyskaniu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków.*

Ust. 4: *Programy, o których mowa w ust. 3, są ogłaszane w wojewódzkim dzienniku urzędowym.*

Ust. 5: *Z realizacji programów zarząd województwa, powiatu i wójt (burmistrz, prezydent miasta) sporządza, co 2 lata, sprawozdanie, które przedstawia się odpowiednio sejmikowi województwa, radzie powiatu lub radzie gminy.*

1.2. CEL OPRACOWANIA POWIATOWEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Powiatowy program opieki nad zabytkami służy poprawie stanu zachowania środowiska kulturowego. Ustala się w nim rozwiązania organizacyjne i finansowe, jak również edukacyjne i wychowawcze, które mają doprowadzić do osiągnięcia tego celu.

Zgodnie z art. 85 ust. 1 Ustawy z dnia 23 lipca 2003 roku o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t.j. Dz. U. z 2014 r. poz. 1446 ze zm.): *W krajowym programie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami określa się, w szczególności cele i kierunki działań oraz zadania w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, warunki i sposób finansowania planowanych działań, a także harmonogram ich realizacji.*

Ustawa precyzuje cele sporządzania programów opieki nad zabytkami w **art. 87:**

1. *Zarząd województwa, powiatu lub wójt (burmistrz, prezydent miasta) sporządza na okres 4 lat odpowiednio wojewódzki, powiatowy lub gminny program opieki nad zabytkami.*

2. *Programy, o których mowa w ust. 1, mają na celu, w szczególności:*

- 1) *włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju;*
- 2) *uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej;*
- 3) *zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania;*
- 4) *wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego;*
- 5) *podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami;*
- 6) *określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków;*
- 7) *podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.*

2. UWARUNKOWANIA FORMALNO-PRAWNE, INSTYTUCJONALNE I PROGRAMOWE FUNKCJONOWANIA OCHRONY ZABYTKÓW W powiecie żarskim**2.1. Ustawy regulujące problematykę ochrony zabytków i opieki nad zabytkami**

- 1) *ustawa z dnia 23 lipca 2003 roku o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t.j. Dz. U. z 2014 poz. 1446 ze zm.)*
- 2) *ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 roku – prawo ochrony środowiska (t.j. Dz. U. z 2016 r., poz. 672 ze zm.),*
- 3) *ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 roku o ochronie przyrody (t.j. Dz. U. z 2015 poz. 1651 ze zm.),*

- 4) ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 roku o gospodarce nieruchomościami (t.j. Dz. U. z 2015 r. poz. 1774 ze zm.),
- 5) ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (t.j. Dz. U. z 2016, poz. 778 ze zm.),
- 6) ustawa z dnia 7 lipca 1994 roku – prawo budowlane (t.j. Dz. U. z 2016 r. poz. 290 ze zm.),
- 7) ustawa z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej (t.j. Dz. U. z 2012 poz. 406 ze zm.),
- 8) ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i wolontariacie (t.j. Dz. U. z 2016 r. poz. 239 ze zm.).

Zasady ochrony zabytków znajdujących się w muzeach i w bibliotekach określone zostały w ustawach:

- 1) Ustawa z dnia 21 listopada 1996 roku o muzeach (t.j. Dz. U. z 2012 r. poz. 987 ze zm.),
- 2) Ustawa z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (t.j. Dz.U. z 2012 r. poz. 642 ze zm.).

Ochronę materiałów archiwalnych regulują przepisy:

- 1) ustawy z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach (t.j. Dz.U. 2015 r. poz. 1446 ze zm.).

W myśl art. 3 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, zabytkiem jest:

nieruchomość lub rzecz ruchoma, ich części lub zespoły, będące dziełem człowieka lub związane z jego działalnością i stanowiące świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową.

Zgodnie z art. 4 niniejszej ustawy:

Ochrona zabytków polega, w szczególności, na podejmowaniu przez organy administracji publicznej działań mających na celu:

- 2) *zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwale zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie;*
- 3) *zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków;*
- 4) *udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków;*
- 5) *przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę;*
- 6) *kontrolę stanu zachowania i przeznaczenia zabytków;*
- 7) *uwzględnianie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska.*

Natomiast w art. 6 stwierdza się, że:

1. ochronie i opiece podlegają, bez względu na stan zachowania:

- 1) *zabytki nieruchome będące w szczególności:*

- a) *krajobrazami kulturowymi,*
- b) *układami urbanistycznymi, ruralistycznymi i zespołami budowlanymi,*
- c) *działami architektury i budownictwa,*
- d) *działami budownictwa obronnego,*
- e) *obiektami techniki, a zwłaszcza kopalniami, hutami, elektrowniami i innymi zakładami przemysłowymi,*
- f) *cmentarzami,*
- g) *parkami, ogrodami i innymi formami zaprojektowanej zieleni,*

h) *miejscami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji.*

2) *zabytki ruchome będące w szczególności:*

- a) *dziłami sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej,*
- b) *kolekcjami stanowiącymi zbiory przedmiotów zgromadzonych i uporządkowanych według koncepcji osób, które tworzyły te kolekcje,*
- c) *numizmatami oraz pamiątkami historycznymi, a zwłaszcza militariami, sztandarami, pieczęciami, odznakami, medalami i orderami,*
- d) *wytworami techniki, a zwłaszcza urządzeniami, środkami transportu oraz maszynami i narzędziami świadczącymi o kulturze materialnej, charakterystycznymi dla dawnych i nowych form gospodarki, dokumentującymi poziom nauki i rozwoju cywilizacyjnego,*
- e) *materiałami bibliotecznymi, których mowa w art. 5 ustawy z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach,*
- f) *instrumentami muzycznymi,*
- g) *wytworami sztuki ludowej i rękodzieła oraz innymi obiektami etnograficznymi,*
- h) *przedmiotami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji,*

3) *zabytki archeologiczne będące w szczególności:*

- a) *pozostałościami terenowymi pradziejowego i historycznego osadnictwa,*
- b) *cmentarzyskami,*
- c) *kurhanami*
- d) *reliktami działalności gospodarczej, religijnej i artystycznej.*

2. Ochronie mogą podlegać nazwy geograficzne, historyczne lub tradycyjne nazwy obiektu budowlanego, placu, ulicy lub jednostki osadniczej.

Formy ochrony zabytków określa art. 7:

- 1) ***wpis do rejestru zabytków,***
- 2) ***uznanie za pomnik historii,***
- 3) ***utworzenie parku kulturowego,***
- 4) ***ustalenie ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.***

Art.18. :

1. Ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami uwzględnia się przy sporządzaniu i aktualizacji koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju, strategii rozwoju województw, planów zagospodarowania przestrzennego województw, analiz i studiów z zakresu zagospodarowania przestrzennego powiatu, strategii rozwoju gmin, studiów uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin oraz w miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego.

2. W koncepcji, strategiach, analizach, planach i studiach, o których mowa w ust.1, w szczególności:

- 1) *uwzględnia się krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami,*
- 2) *określa się rozwiązania niezbędne do zapobiegania zagrożeniom dla zabytków,*
- 3) *zapewnienia im ochrony przy realizacji inwestycji oraz przywracania zabytków do jak najlepszego stanu,*
- 4) *ustala się przeznaczenie i zasady zagospodarowania terenu uwzględniając opiekę nad zabytkami.*

Art.. 21:

Ewidencja zabytków jest podstawą do sporządzenia programów opieki nad zabytkami przez województwa, powiaty i gminy.

Art.22. :

1. *Generalny Konserwator Zabytków prowadzi krajową ewidencję zabytków w formie zbioru kart ewidencyjnych zabytków znajdujących się w wojewódzkich ewidencjach zabytków.*
2. *Wojewódzki konserwator zabytków prowadzi wojewódzką ewidencję zabytków w formie kart ewidencyjnych zabytków znajdujących się na terenie województwa.*
3. *Włączenie karty ewidencyjnej zabytku ruchomego nie wpisanego do rejestru do wojewódzkiej ewidencji zabytków może nastąpić za zgodą właściciela tego zabytku.*
4. *Wójt (burmistrz, prezydent miasta) prowadzi gminną ewidencję zabytków w formie zbioru kart adresowych zabytków nieruchomych z terenu gminy.*
5. *W gminnej ewidencji zabytków powinny być ujęte:*
 - 1) *zabytki nieruchome wpisane do rejestru;*
 - 2) *inne zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków;*
 - 3) *inne zabytki nieruchome wyznaczone przez wójta (burmistrza, prezydenta miasta) w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków.*
6. *Właściwy dyrektor urzędu morskiego prowadzi ewidencję zabytków znajdujących się na polskich obszarach morskich w formie zbioru kart ewidencyjnych.*

Art.89. Organami ochrony zabytków są:

- 1) *minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, w imieniu którego zadania i kompetencje, w tym zakresie, wykonuje Generalny Konserwator Zabytków;*
- 2) *wojewoda, w imieniu którego zadania i kompetencje, w tym zakresie, wykonuje wojewódzki konserwator zabytków.*

W art. 91 ust. 4 sprecyzowane są zadania, które wykonywać będzie wojewódzki konserwator 97 zabytków. Są to w szczególności:

- 1) *realizacja zadań wynikających z krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami,*
- 2) *sporządzanie, w ramach przyznanych środków budżetowych, planów finansowania ochrony zabytków i opieki nad zabytkami,*
- 3) *prowadzenie rejestru o wojewódzkiej ewidencji zabytków oraz gromadzenie dokumentacji w tym zakresie,*
- 4) *wydawanie, zgodnie z właściwością, decyzji, postanowień i zaświadczeń w sprawach określonych w ustawie oraz w przepisach odrębnych,*
- 5) *sprawowanie nadzoru nad prawidłowością prowadzonych badań konserwatorskich, architektonicznych, prac konserwatorskich, restauratorskich, robót budowlanych i innych działań przy zabytkach oraz badań archeologicznych,*
- 6) *organizowanie i prowadzenie kontroli w zakresie ochrony zabytków i opieki*
- 7) *nad zabytkami,*
- 8) *opracowywanie wojewódzkich planów ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych oraz koordynacja działań przy realizacji tych planów,*
- 9) *upowszechnianie wiedzy o zabytkach,*
- 10) *współpraca z innymi organami administracji publicznej w sprawach ochrony zabytków.*

W Art. 102. określone zostały zadania społecznego opiekuna zabytków

1. *Spółeczni opiekunowie zabytków podejmują działania związane z zachowaniem wartości zabytków i utrzymaniem ich w jak najlepszym stanie oraz upowszechniają wiedzę o zabytkach.*

2. Społeczny opiekun zabytków współdziała z wojewódzkim konserwatorem zabytków i starostą w sprawach ochrony zabytków i opieki nad tymi zabytkami.

3. Społecznym opiekunem zabytków może być osoba, która posiada pełną zdolność do czynności prawnych, nie była karana za przestępstwa popełnione umyślnie oraz posiada wiedzę w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.

4. Zadania społecznego opiekuna zabytków może wykonywać również osoba prawna lub inna jednostka organizacyjna nieposiadająca osobowości prawnej.

W Art. 103. określony został sposób ustanowienia społecznego opiekuna zabytków

1. Społecznego opiekuna zabytków ustanawia, na wniosek wojewódzkiego konserwatora zabytków, starosta właściwy dla miejsca zamieszkania (siedziby) kandydata na społecznego opiekuna zabytków.

2. Na wniosek wojewódzkiego konserwatora zabytków starosta cofa ustanowienie społecznego opiekuna zabytków, jeżeli opiekun przestał spełniać wymagania określone w art. 102 ust. 3 lub niewłaściwie wykonuje swoje zadania.

3. O ustanowieniu społecznego opiekuna zabytków lub cofnięciu takiego ustanowienia starosta zawiadamia wojewódzkiego konserwatora zabytków.

4. Starosta prowadzi listę społecznych opiekunów zabytków.

W Art. 104. stwierdza się:

Społeczny opiekun zabytków jest uprawniony do pouczenia osób naruszających przepisy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

Art.105. 1. Osobie fizycznej pełniącej funkcję społecznego opiekuna zabytków starosta wydaje legitymację społecznego opiekuna zabytków, która zawiera jego zdjęcie, imię, nazwisko i miejsce zamieszkania, datę wydania legitymacji oraz podpis z podaniem imienia i nazwiska, a także stanowiska służbowego osoby upoważnionej do wydania legitymacji.

2. Osobie prawnej lub innej jednostce organizacyjnej nieposiadającej osobowości prawnej, pełniącej funkcję społecznego opiekuna zabytków, starosta wydaje zaświadczenie, które zawiera informację o nadaniu uprawnień opiekuna, nazwę i siedzibę tej osoby lub jednostki, datę wydania zaświadczenia oraz podpis z podaniem imienia i nazwiska, a także stanowiska służbowego osoby upoważnionej do wydania zaświadczenia.

Nowelizacja ustawy o ochronie zabytków - Ustawa z 18 marca 2010 r. o zmianie ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz o zmianie niektórych innych ustaw (Dz.U. z 2010 r., nr 75, poz. 474)

Od 5 czerwca 2010 r. rozszerzony został zakres form ochrony zabytków. Ustawa o ochronie zabytków z 23 lipca 2003 r. określała następujące kategorie ochrony zabytków: wpis do rejestru zabytków, uznanie za pomnik historii, utworzenie parku kulturowego oraz ustalenie ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego. Ustawa z 18 marca 2010 r. o zmianie ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz o zmianie niektórych innych ustaw (Dz.U. z 2010 r., nr 75, poz. 474) wprowadza ochronę zabytków poprzez zapisy w decyzjach o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzjach o warunkach zabudowy, decyzjach o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej oraz decyzjach o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej. Intencją ustawodawcy było usunięcie luki prawnej w sytuacji, gdy określony obszar nie posiadał obowiązującego planu zagospodarowania przestrzennego, a obiekty zabytkowe na tym terenie nie były chronione w inny sposób. Nowelizacja wyeliminuje sytuacje, w których podejmowano decyzje dotyczące obiektów zabytkowych, nie uwzględniając opinii konserwatorów wojewódzkich.

Nowelizacja ustawy o ochronie zabytków przewiduje także, że w decyzjach o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzjach o warunkach zabudowy, decyzjach o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej oraz decyzjach o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej musi być uwzględniona ochrona zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków (wraz z ich otoczeniem) oraz zabytków włączonych do gminnej ewidencji zabytków. Zmienia to charakter gminnej ewidencji zabytków, która staje się dokumentem wiążącym prawnie.

Ustawa zmienia także przepisy prawa budowlanego (art. 39 ust. 3), stwierdzając, że w stosunku do obiektów budowlanych oraz obszarów ujętych w gminnej ewidencji zabytków (a nie tylko wpisanych do rejestru zabytków), pozwolenie na budowę lub rozbiórkę obiektu budowlanego wydaje właściwy organ w uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków.

Nowelizacja z 18 marca ustala termin sporządzenia przez gminy gminnych ewidencji zabytków na 2 i pół roku od wejścia w życie ustawy.

Ustawa wprowadza także zmiany w zakresie zasad wywozu zabytków za granicę.

2.2. STRATEGICZNE CELE POLITYKI PAŃSTWA W SFERZE OCHRONY ZABYTEKÓW

24 czerwca 2014 r. rząd przyjął uchwałę o ustanowieniu „Krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami”, wypełniając w ten sposób przepisy wprowadzone przez ustawę o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Jako cel główny „Krajowego programu ...” określono **Wzmocnienie roli dziedzictwa kulturowego i ochrony zabytków w rozwoju potencjału kulturowego i kreatywnego Polaków**.

Jako wyzwanie określono – Dziedzictwo kulturowe stanowi naturalny kapitał dla rozwoju potencjału kulturowego i kreatywnego Polaków, stanowi także naturalną podstawę wzmocnienia tożsamości społecznej – cel główny *Krajowego programu* zakłada, poprzez zaplanowane w celach szczegółowych działania, wzmocnienie roli dziedzictwa w życiu społecznym oraz wzmocnienie świadomości roli dziedzictwa dla rozwoju społecznego.

Cel szczegółowy 1 – Wspieranie rozwiązań systemowych na rzecz ochrony zabytków w Polsce

Wyzwanie 1 – Uporządkowanie i ujednolicenie stanu wiedzy o zasobie zabytków w Polsce polegające na sporządzeniu kompleksowego raportu o stanie zachowania zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków (księgi rejestru A i C), uporządkowaniu rejestru zabytków nieruchomych (księgi rejestru A i C) (usunięcie „martwych wpisów”), opracowaniu diagnozy stanu zabytków ruchomych, w tym zabytków archeologicznych;

Wyzwanie 2 – wzmocnienie instrumentów ochrony krajobrazu kulturowego wpływające na kompleksowość działań ochronnych i ich integrację z ochroną przyrody.

Kierunki działania:

1. Porządkowanie rejestru zabytków nieruchomych (księgi rejestru A i C).
2. Wypracowanie jednolitych standardów działania konserwatorskiego w odniesieniu do wybranych typów i kategorii zabytków nieruchomych.
3. Wzmocnienie instrumentów ochrony krajobrazu kulturowego.
4. Opracowanie diagnozy prawnej ochrony zabytków ruchomych.
5. Opracowanie kompleksowego raportu o stanie zachowania zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków (księgi rejestru A i C).
7. Realizacja badań w ramach AZP na obszarach szczególnie istotnych ze względu na zagrożeniadla dziedzictwa archeologicznego.

Cel szczegółowy 2 – Wzmocnienie synergii działania organów ochrony zabytków

Wyzwanie 1 – Podniesienie jakości zarządzania zabytkami i zarządzania procesami ochrony zabytków wraz z podniesieniem jakości procesów decyzyjnych w administracji dotyczących ochrony zabytków.

Kierunki działania:

1. Zwiększenie efektywności zarządzania i ochrony zabytków poprzez wdrażanie infrastruktury informacji przestrzennej o zabytkach.
2. Wypracowanie standardów, pozwalających na lepszy przepływ informacji pomiędzy organami ochrony zabytków a społecznościami żyjącymi w otoczeniu zabytków objętych ochroną.
3. Podniesienie jakości procesów decyzyjnych w organach ochrony zabytków.
4. Merytoryczne wsparcie samorządu terytorialnego w ochronie zabytków.

Stwierdzono w tym punkcie, że „Samorząd terytorialny odgrywa niezwykle ważną rolę w zakresie ochrony zabytków. Przepisy ustaw samorządowych wyraźnie wskazują, że działania ochronne zaliczone zostały do zadań własnych jednostek samorządu terytorialnego wszystkich szczebli. Jednocześnie najważniejsze zadania powierzone zostały gminom, które odpowiadają m.in. za ewidencjonowanie zasobu zabytkowego, zachowanie krajobrazu kulturowego, jak i odpowiednie gospodarowanie otoczeniem zabytków w procesie planowania przestrzennego. Zwiększeniu efektywności wykonywanych zadań służyć może wsparcie merytoryczne dotyczące zarządzania tym dziedzictwem, tak w formie ogólnodostępnego portalu informacyjnego, jak i bezpośrednich szkoleń i warsztatów dla pracowników jednostek samorządu terytorialnego, a także wsparcie merytoryczne w formie opracowań studialno-dokumentacyjnych..”

Jako zadania zostały przedstawione:

1. Przygotowanie i prowadzenie portalu informacyjnego dla jednostek samorządu terytorialnego w zakresie ochrony zabytków.
2. Cykl szkoleń dotyczących zarządzania dziedzictwem w samorządzie.
3. Wsparcie samorządu terytorialnego przy tworzeniu dokumentów planistycznych poprzez opracowanie studiów ochrony wartości kulturowych, opracowanie wytycznych dla tworzenia gminnych programów opieki nad zabytkami oraz zasad przygotowania i treści planu ochrony parku kulturowego.

Cel szczegółowy 3 – Tworzenie warunków do aktywnego uczestnictwa w kulturze, edukacji na rzecz dziedzictwa kulturowego oraz jego promocji i reinterpretacji

Wyzwanie 1 – zwiększanie dostępu do dziedzictwa i jego aktywna promocja – narzędzia do podnoszenia świadomości społecznej o funkcji dziedzictwa kulturowego jako podstawy kształtowania się wszystkich poziomów tożsamości.

Kierunki działania:

1. Przygotowanie ratyfikacji Konwencji ramowej Rady Europy w sprawie znaczenia dziedzictwa kulturowego dla społeczeństwa, Faro 2005.
2. Wspieranie budowania świadomości społecznej funkcji dziedzictwa kulturowego jako podstawy kształtowania się tożsamości narodowej i społeczności lokalnych.
3. Promocja zasobu dziedzictwa za pośrednictwem Internetu.
4. Zwiększanie dostępu do zasobu dziedzictwa i ułatwienie jego odbioru społecznego.

2.3. Problematyka ochrony zabytków w systemie zadań strategicznych, wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju

2.3.1. RELACJE POWIATOWEGO „PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI” ZE STRATEGIĄ ROZWOJU WOJEWÓDZTWA LUBUSKIEGO- WYCIĄG

Jednym z celów strategicznych ujętych w „Strategii rozwoju województwa lubuskiego” jest

4. Efektywne, prorozwojowe wykorzystanie zasobów środowiska przyrodniczego i kulturowego.

Cele operacyjne ujęte są następująco:

4.1. Wykorzystanie walorów środowiska i dziedzictwa kulturowego dla rozwoju turystyki

- Badanie i dokumentowanie dziedzictwa kulturowego i kultury współczesnej regionu - ustalenie tematyki i zakresu prac badawczych i dokumentacyjnych oraz wdrożenie do realizacji.
- Stworzenie naukowego zbioru danych o dziedzictwie kulturowym i kulturze współczesnej regionu do wykorzystania przy opracowywaniu projektów ich zabezpieczania, ochrony, zagospodarowania, upowszechniania i promocji.
- Zintegrowanie działań w dziedzinie kultury, oświaty i turystyki w zakresie wykorzystania dziedzictwa kulturowego i kultury współczesnej regionu w kształtowaniu osobowości i świadomości narodowej oraz w kształtowaniu atrakcyjności regionu.
- Dalszy rozwój turystyki i rekreacji poprzez wykorzystanie walorów przyrodniczych i kulturowych województwa zgodnie z zasadami ochrony środowiska.

- Wspieranie i rozwój różnych form turystyki i wypoczynku (wczasy pobytowe, wycieczki krajoznawcze, turystyka kwalifikowana, agroturystyka) z zachowaniem walorów środowiska przyrodniczego i kulturowego.

Najważniejsze działania/przedsięwzięcia

- Opracowanie studium historycznego województwa.
- Opracowanie programu badań i dokumentacji kultury regionu zapewniającego dane źródłowe do analiz i ocen oraz wytyczania kierunków działania.
- Realizacja programów badawczych i dokumentacyjnych muzeów i archiwów.
- Wspieranie autorskich regionalnych projektów badania i upowszechniania dziedzictwa kulturowego regionu lubuskiego oraz rozwijania świadomości regionalnej, wzbogacanie zakresu usług kulturalnych i edukacyjnych.
- Stworzenie i promowanie wspólnej oferty programowej muzeów na terenie województwa lubuskiego.
- Rozwój i poprawa infrastruktury towarzyszącej turystyce, w szczególności rozbudowa infrastruktury technicznej: kanalizacji, oczyszczalni ścieków, zagospodarowanie odpadów stałych.
- Rozwój turystyki kwalifikowanej.
- Wspieranie działań zmierzających do opracowania programu rozwoju infrastruktury turystycznej, jego propagowanie i zachęcanie gmin do współpracy i pomocy przyszłym inwestorom (ścieżki rowerowe i konne, szlaki wodne, wioski emeryckie itp.).
- Wspieranie tworzenia nowych produktów turystycznych w regionie, a w szczególności tych produktów, które będą markowymi dla województwa.
- Stworzenie systemu wspomagania rozwoju firm turystycznych z terenu województwa zajmujących się turystyką przyjazdową.
- Wspieranie działań na rzecz rozwoju własnej przedsiębiorczości i pozyskiwania inwestorów zewnętrznych w sferze turystyki.
- Wspieranie organizacji turystycznych w znakowaniu, wytyczaniu i rozbudowywaniu szlaków turystycznych (pieszych, wodnych, rowerowych).
- Wspieranie działań zmierzających do opracowania studium możliwości rozwoju agroturystyki.
- Wspieranie zrzeszeń gospodarstw agroturystycznych.
- Upowszechnienie wizerunku województwa jako regionu atrakcyjnego turystycznie.
- Tworzenie spójnego systemu zarządzania i promocji turystycznej na szczeblu regionalnym i lokalnym oraz stymulowanie rozwoju produktu turystycznego.
- Kreowanie rozwoju kadry turystycznej poprzez np. szkolenia.
- Rozwój zainteresowań i umiejętności krajoznawczo-turystycznych młodzieży szkolnej.
- Rozwój zainteresowań i umiejętności krajoznawczo-turystycznych młodzieży szkolnej.

4.2. Promocja walorów turystycznych i stworzenie systemu informacji turystycznej.

Stworzenie systemu zapewniającego pełną informację o możliwościach wypoczynku na terenie województwa, atrakcjach turystycznych, zabytkach, imprezach kulturalnych, turystycznych i sportowych oraz formach uprawiania turystyki kwalifikowanej.

Najważniejsze działania/przedsięwzięcia:

- Stworzenie wojewódzkiego internetowego systemu informacji turystycznej oraz współpraca z Polską Organizacją Turystyczną w rozwijaniu internetowego systemu informacji turystycznej ISIT.
- Powołanie punktów informacji turystycznej w dużych miastach oraz w strefie przygranicznej.
- Promocja województwa na znaczących targach i giełdach turystycznych krajowych i zagranicznych.
- Współpraca z Lubuską Organizacją Turystyczną.

- Opracowanie katalogu bazy noclegowej i gastronomicznej.
- Opracowanie przewodników turystycznych (szlaki piesze, ścieżki rowerowe, szlaki kajakowe i jeździeckie).
- Rozwinięcie systemu informacji turystycznej przy drogach wg standardu europejskiego.

4.3. Podejmowanie przedsięwzięć kulturalnych tworzących atrakcyjny wizerunek województwa.

Wspieranie twórczych inicjatyw kulturalnych, opieka nad utalentowanymi dziećmi i młodzieżą, nad opiekunami artystycznymi, pedagogami kultury, poprzez stworzenie systemu stypendialnego, nagród oraz celowych dotacji dla zespołów artystycznych, konkursów, przeglądów, festiwali i warsztatów artystycznych, promowanie regionu przez sztukę.

Najważniejsze działania/przedsięwzięcia:

- Wspieranie imprez wpisanych na stałe do kalendarza największych wydarzeń kulturalnych na Ziemi Lubuskiej: Międzynarodowe Spotkania Muzyczne Wschód-Zachód, Międzynarodowy Festiwal Folkloru w Zielonej Górze, Lubuskie Święto Chleba w Bogdańcu, Dzień Województwa Lubuskiego, Panorama Kulturalna Powiatów i innych.
- Wzbogacanie imprez o zasięgu krajowym i międzynarodowym (np. Lubuskie Lato Filmowe, Międzynarodowe Spotkania Zespołów Cygańskich - „Romane Dyvesa” i innych) poprzez zapewnienie udziału lubuskim twórcom oraz umożliwienie prezentacji ich dzieł.
- Wspieranie wojewódzkich przedsięwzięć kulturalnych i promocyjnych realizowanych na terenie gmin i powiatów.
- Wykorzystanie dzieł lubuskich twórców w przedsięwzięciach promujących województwo w kraju i za granicą.
- Włączanie propozycji o charakterze artystycznym do systemu promocji turystycznej i gospodarczej Ziemi Lubuskiej.
- Organizacja imprez z udziałem twórców w miejscowościach wypoczynkowych województwa.
- Prezentacja twórców i ich dorobku na stronach internetowych województwa, powiatów, miast i gmin.

2.3.2. NAJISTOTNIEJSZE DLA POWIATOWEGO „PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI” USTALENIA „PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI WOJEWÓDZTWA LUBUSKIEGO NA LATA 2013-2016”^{##} – WYCIĄG

„Program opieki nad zabytkami województwa lubuskiego” przewiduje następujące kierunki działań samorządu wojewódzkiego:

W ramach Celu Priorytetowego I: Ochrona i kształtowanie zasobów dziedzictwa kulturowego w województwie lubuskim

1. Realizacja prac konserwatorskich zabytków ruchomych i nieruchomych
2. Rewitalizacja obiektów i zespołów zabytkowych
3. Kształtowanie i ochrona układów ruralistycznych i urbanistycznych
4. Rozwój ochrony obszarowej ukierunkowanej na pojedyncze zespoły oraz przestrzenie
5. Realizacja planów zagospodarowania przestrzennego oraz programów opieki nad zabytkami na poziomie lokalnym
6. Monitoring zjawisk bieżących, w tym działalności inwestycyjnej związanej z dziedzictwem kulturowym w odniesieniu do planów zagospodarowania przestrzennego
7. Kreowanie działań profilaktycznych
8. Finansowanie i współfinansowanie działań bezpośrednich i pośrednich w zakresie opieki nad zabytkami

W ramach Celu Priorytetowego II: Rozwój badań naukowych, w tym działania na rzecz współpracy instytucjonalnej i społecznej w zakresie ochrony dziedzictwa

1. Dokumentacja dziedzictwa kulturowego oraz budowa systemu informacji o dziedzictwie kulturowym

2. Rozwój i wykorzystanie potencjału środowiska naukowego w województwie lubuskim w zakresie problematyki opieki nad zabytkami

3. Wspieranie finansowe i organizacyjne inicjatyw naukowo-badawczych ukierunkowanych na ochronę dziedzictwa kulturowego, w tym kreowanie programów badawczych finansowanych ze środków wspólnotowych, centralnych i samorządowych

4. Stymulowanie współpracy między instytucjami

W ramach Celu Priorytetowego III: Ochrona wartości niematerialnych, w tym kreowanie tożsamości oraz identyfikacji z dziedzictwem

1. Rozwój działań na rzecz popierania inicjatyw kreujących budowanie lokalnej tożsamości i identyfikacji ze środowiskiem kulturowym w wymiarze instytucjonalnym i społecznym

2. Wspieranie rozwoju lokalnych tradycji

3. Budowanie współpracy między sektorem publicznym, prywatnym i pozarządowym w zakresie realizacji wspólnych działań

W ramach Celu Priorytetowego IV: Włączenie dziedzictwa kulturowego w procesy społeczno-gospodarcze, rozwój turystyki

1. Kreowanie systemu zachęt dla potencjalnych inwestorów oraz dla działań zmierzających do zagospodarowania w zakresie rozwoju kultury i turystyki

2. Kreowanie produktów turystycznych w oparciu o dziedzictwo kulturowe

3. Tworzenie rozwiązań dla wykorzystania potencjału dziedzictwa kulturowego

4. Wspieranie istniejących podmiotów w zakresie poprawy oferty oraz infrastruktury

5. Wspieranie współpracy transgranicznej

2.4. WEWNĘTRZNE UWARUNKOWANIA PRAWNE I PROGRAMOWE OCHRONY ZASOBÓW DZIEDZICTWA I KRAJOBRAZU KULTUROWEGO powiatu żarskiego

2.4.1. Zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i wspierania turystyki WYNIKAJĄCE ZE „strategii zrównoważonego rozwoju powiatu żarskiego na lata 2012-2020” – WYCIĄG

MISJA

Powiat Żarski dąży do systematycznego podnoszenia poziomu życia i bezpieczeństwa mieszkańców budując trwałe relacje współpracy sektorów publicznego, społecznego i gospodarczego, tworząc poczucie wspólnoty i tożsamości regionalnej. Nowocześnie zarządzane instytucje powiatowe wykorzystują rozwiązania innowacyjne oraz zapewniają wysoką jakość realizacji zadań. Współpraca regionalna i transgraniczna otwiera Powiat i buduje nowe więzi współpracy.

Wiodące kierunki rozwoju powiatu (wybór):

- współpraca transgraniczna i regionalna,
- oferta czasu wolnego i gospodarka doznań dla mieszkańców i turystów,
- promocja marki regionu Dolne Łużyce.

II ŁĄD SPOŁECZNY

2. Cel ogólny: Rozwój systemu edukacji, usług społecznych i zdrowotnych zgodnych z potrzebami regionu

Cele szczegółowe (wybór):

2.5 Rozwój oferty spędzania czasu wolnego

2.7 Wychowanie przez sport, kulturę i przyrodę.

DZIAŁANIA

- stworzenie oferty rekreacyjno-sportowej dla osób 50+ (orły 50+)

- szkolenie kadry instruktorskiej dla osób 50+
- tworzenie systemu ścieżek spacerowych, ścieżek zdrowia
- tworzenie ofert spędzania wolnego czasu dla dzieci i młodzieży poprzez wykorzystanie aktywności organizacji pozarządowych i placówek edukacyjnych
- stworzenie systemu wspierania i współpracy na rzecz inicjatyw lokalnych w zakresie kultury (wspólny kalendarz imprez, promocja w Internecie, inne)
- tworzenie programów e-kultura zwiększających dostęp do kultury poprzez media elektroniczne

III ŁĄD GOSPODARCZY

3. Cel ogólny: Rozwój gospodarki w oparciu o innowacje i markę regionu

Cele szczegółowe (wybór):

3.4 Rozwój ofert turystyki i wypoczynku w oparciu o walory przyrodnicze i kulturowe obszaru

3.5 Promocja marki regionu Dolne Łużyce

DZIAŁANIA

- system wspierania lokalnych produktów i usług poprzez szeroką promocję na portalach internetowych, targach branżowych w tym turystycznych, w publikacjach wydawanych na terenie powiatu przez jednostki administracyjne, organizowanie stoisk na lokalnych imprezach, dbanie o jednolity wizerunek produktów i usług pochodzących z terenu powiatu, nawiązanie bliskiej współpracy z Lokalną Grupą Działania oraz Lokalną Grupą Rybacką, wspieranie certyfikacji tych produktów
- rozwój sieci szlaków pieszych i rowerowych (Powiat Żarski + Niemcy, Powiat Żarski do Żagania, przedłużenie ścieżki rowerowej Zasięki – Lubsco – Jasień dalej do Żar i Żagania)
- rozwój szlaków tematycznych związanych z kulturą i przyrodą regionu
- wykorzystanie walorów turystycznych Parku Mużakowskiego i Geoparku do promocji powiatu żarskiego
- rozwijanie współpracy transgranicznej z partnerami z Niemiec i województwa dolnośląskiego
- przygotowanie polsko-niemieckich ofert turystycznych
- tworzenie programów e-turystyka
- promowanie w materiałach informacyjnych i reklamowych marki „Dolne Łużyce”
- budowanie wspólnego wizerunku „Dolne Łużyce” poprzez zaangażowanie podmiotów turystycznych, organizacji turystycznych, oraz samorządów, LGD i LGR w działania wizerunkowe (zintegrowany z marką system oznakowania produktów i usług turystycznych, imprez, wydarzeń promocyjnych)

3. DZIEDZICTWO KULTUROWE powiatu żarskiego

3.1. Rys historyczny

Stale osadnictwo na terenie dzisiejszego powiatu żarskiego sięga IV w. p.n.e. W 1007 r. po raz pierwszy pojawia się nazwa *Zara*. Niemiecki kronikarz Thietmar zanotował pod tą datą: *Bolizlavus autem Luzici, Zara et Selpuli denuo occupat*, co znaczy: „Bolesław tymczasem zajął na nowo Łużyce, Żarowe i kraj Słupian”. Gród centralny terytorium Żarowian był najprawdopodobniej usytuowany wokół dzisiejszego kościoła pw. św. Piotra i Pawła w Żarach. Gród ten leżał na skrzyżowaniu traktu solnego, łączącego tereny Niemiec z Wielkopolską, oraz szlaku handlowego prowadzącego ze Szczecina do Czech. Pokój budziszyński z 1018 r., zawarty między Bolesławem Chrobrym a cesarzem Henrykiem II, potwierdzał przynależność ziemi żarskiej wraz z Łużycami do Polski. Podczas kryzysu państwa polskiego w 1031 r., kiedy to Mieszko II został zaatakowany jednocześnie przez cesarza Konrada II oraz księcia kijowskiego Jarosława Mądrego, Łużyce zostały włączone do Cesarstwa Rzymsko-Niemieckiego. W XIV w. Żary należały przejściowo do Marchii Brandenburskiej i piastowskiego księstwa jaworsko-świdnickiego. W 1368 r. Karol IV cesarz i król czeski włączył ziemię żarską do Korony Czeskiej.

Na początku XIII w. okolice Żar uzyskał jako lenno Ulrych Dewin. Rozpoczęto wówczas budowę zamku w Żarach oraz zasiedlanie okolicznych rzadko zaludnionych terenów przez kolonistów z Niemiec. W 1260 r. Albrecht Dewin nadał Żarom prawa miejskie. W 1283 r. lokację miejską uzyskało Lubsco, a na

początku XIV w. Przewóz. W Żarach w XIII w. ufundowany został kościół parafialny oraz klasztor i kościół franciszkanów. W I połowie XIV w. lennem żarskim władał ród Packów. W tym czasie wzniesiono w Żarach ratusz, kościół szpitalny pw. Św. Ducha oraz kamienne mury miejskie wraz z basztami i bramami Dolną i Górną. W 1364 r. Bolko II świdnicki potwierdził przywileje dla Lubska, Trzebiela i Żar. Żary uzyskały wówczas także prawo jednej mili, składu soli oraz apelacji do sądu książęcego.

Poprzez małżeństwo Elżbiety Pack z Fryderykiem Bibersteinem lenno żarskie przeszło w II połowie XIV w. w ręce Bibersteinów. Jan IV Biberstein nadał sukiennikom żarskim przywileje, które uczyniły ich wiodącą grupą rzemieślniczą w mieście. Rozwijały się także inne cechy trudniące się wytwarzaniem tkanin. Żary oraz Lubska uzyskały w początkach XV w. przywilej menniczy. W 1414 r. władze Żar wykupiły prawa do dziedzicznego wójtostwa. W pierwszej połowie XV w. lenno żarskie zostało połączone z trzebielskim przez Urlyka Bibersteina.

W XIV i początkach XV w. leżące na terenie piastowskiego księstwa żagańskiego Żarki Wielkie i Przewóz (istniał tu zamek) były w posiadaniu Hackebornów, którzy uzyskali złą sławę jako raubritterzy – rycerze rozbójnicy. W 1449 r. Przewóz znalazł się we władaniu księcia Jana II Szalonego. W 1461 r. Jan II dzięki pomocy króla czeskiego Jerzego z Podiebradów przemocą zajął księstwo żagańskie. Księstwo utracił w 1467 r. na rzecz swojego brata Baltazara. W 1472 r. uwięził na zamku w Przewozie księcia Baltazara, który zmarł w ciągu dwóch miesięcy śmiercią głodową. Uzyskane w ten sposób księstwo Jan II sprzedał wraz z Przewozem książętom saskim.

Pod koniec XV w. został przebudowany zamek w Żarach. W 1490 r. Wacław Biberstein zastawił żarski majorat Saksonii. Zostało ono wykupione przez Urlyka Bibersteina w 1512 r. W 1551 r. po śmierci ostatniego z Bibersteinów dobra żarskie przejął cesarz Ferdynand Habsburg, król Czech. Starostą żarskim został Fabian von Schöneich, właściciel Mużakowa, Szprotawy i Przewozu. W 1558 r. dobra żarskie zostały sprzedane biskupowi wrocławskiemu Baltazarowi von Promnitz. Kolejnym właścicielem Żar został bratanek biskupa Zygfryd Promnitz, który ufundował szpital na miejscu spalonego klasztoru franciszkanów. Reformacja przyczyniła się do rozwoju kultury łużyckiej. Z Lubska pochodził Jan Rak, wybitny serbołużycki poeta i uczony związany z Akademią Krakowską. Z pastorem Mikołajem Jakubicą, uważanym za ojca języka dolnołużyckiego, związane są z kolei Lubanice i Lipinki Łużyckie. Jakubica w 1548 r. przełożył Nowy Testament na język dolnołużycki (dialekt Żarowian). Było to pierwsze w historii tłumaczenie Biblii Marcina Lutra na język obcy. W 1573 r. w Żarach powstała drukarnia. W 1575 r. przez miasto przejeżdżał Henryk Walezy podążający, po obiorze na króla Polski, na koronację do Krakowa. W 1611 r. Żary uzyskały od cesarza Macieja Habsburga potwierdzenie przywilejów miejskie.

Wojna trzydziestoletnia (1618-48) przyniosła Ziemi Żarskiej, podobnie jak większości terenów Cesarstwa Rzymsko-Niemieckiego, katastrofalne straty. W 1626 r. majorat żarsko-trzebielski znalazł się na trasie przemarszu wojsk cesarskich Albrechta Wallensteina. Później region był niszczonej przez armię szwedzką. Morderstwa, gwałty, grabieże i kontrybucje zrujnowały region w stopniu nawet większym niż pozostały obszar Łużyc. Trzebiel oraz większość wsi zostało spalonych. Jeszcze tragiczniejsze niż bezpośrednie skutki działań wojennych były straty wywołane przez głód oraz przez epidemie chorób zakaźnych (m.in. tyfusu, dezenterii) przenoszonych przez walczące armie. W 1644 r. liczba ludności w dobrach żarsko-trzebielskich spadła do 3245 osób (z 12310 w okresie poprzedzającym działania wojenne). Spośród tych 3245 mieszkańców majoratu 2353 było Łużyczanami. Stanowili oni więc jeszcze w połowie XVII w. przygniatającą większość ludności tych terenów. Samo miasto Żary liczyło w 1644 r. jedynie 600 mieszkańców.

W 1635 r. został zawarty pomiędzy cesarzem Ferdynandem II (reprezentującym katolików) a elektorem saskim Janem Jerzym I (reprezentującym protestantów) traktat praski kończący pierwszy etap wojny trzydziestoletniej. Jednym z postanowień traktatu było przyznanie Saksonii Łużyc jako czeskiego lenna. W ten sposób dobra żarskie znalazły się w granicach Elektoratu Saskiego. Odbudowie regionu ze zniszczeń wojennych towarzyszyły zmiany własnościowe i administracyjne. W 1646 r. księstwo żagańskie wraz z Przewozem nabył za 80 000 guldenów Wacław Lobkowicz. W 1660 r. Jasień, będący własnością Rudolfa von Büna, uzyskał prawa miejskie wraz z prawem mili oraz przywilejem na urządzenie jarmarków. Prawa miejskie uzyskały również, w 1668 r., Tuplice.

I połowa XVIII w. to czas świetności majoratu żarsko-trzebielskiego. W 1703 r. rządy nad majoratem objął hrabia Erdmann II von Promnitz, który pełnił na dworze króla Polski i elektora Saksonii Augusta II ministerialną funkcję tajnego radcy. Rozwojowi gospodarczemu majoratu, czy jak to wówczas określano – państwa stanowego, towarzyszył rozkwit kultury. Dwór Promnitza był jednym z najświetniejszych sasko-

polskich dworów magnackich. U Promnitz'ów gościł często August II podczas swoich podróży między Elektoratem a Polską. Na żarskim dworze panował przepych i ceremoniał, gościli włoskie i francuskie zespoły operowo-baletowe, funkcjonowała stała kapela, składająca się z muzyków polskich, czeskich i niemieckich. Jej kapelmistrzem był m.in. Wolfgang Kaspar Prinz, a w latach 1704-1708 Grzegorz Filip Telemann, jeden z najwybitniejszych kompozytorów barokowych. Erdmann II von Promnitz ufundował także bibliotekę, założył park krajobrazowy na północ od zespołu pałacowo-zamkowego, wznosił na terenie Zielonego Lasu pałacyk myśliwski, a latach 1710-1726 zbudował nowy barokowy pałac. Żary w tym czasie były ważną stacją pocztową na szlaku łączącym Drezno z Warszawą. Następny właściciel majoratu Jan Erdmann von Promnitz gościł w Żarach króla Augusta III i jego pierwszego ministra Henryka Brühla. W 1765 r. Jan Erdmann przekazał dobra żarsko-trzebielskie domenie saskiej w zamian za dożywotnią rentę. W 1785 r., po śmierci Jana Erdmanna von Promnitz, pałac żarski stał się siedzibą lokalnych władz administracyjnych.

Długi okres pokojowego rozwoju Żar i okolic został przerwany wojnami napoleońskimi. W latach 1806/1807 i 1813 region doświadczył przemarszów wojsk pruskich, francuskich i rosyjskich, i związanych z tym zniszczeń i kontrybucji. Po klęsce Napoleona Saksonia, jako jego sojusznik, zapłaciła za przegraną wojnę prawie połową swego terytorium – w wyniku ustaleń podjętych na kongresie wiedeńskim w 1815 r. do Królestwa Prus zostały włączone m.in. Dolne Łużyce jako część prowincji Brandenburgia. W 1816 r. region podzielono na siedem powiatów: Chociebuż, Żary, Gródek, Kaława, Łuków, Lubin i Gubin. Powiat żarski obejmował ziemie dawnych państw stanowych Żary-Trzebiel oraz Zasieki. Miał powierzchnię prawie tysiąca kilometrów kwadratowych. Zamieszkiwało go około 40 tysięcy osób. Pałac Promnitzów stał się siedzibą starosty. W 1818 r. liczba mieszkańców Żar wynosiła ponad 4600 mieszkańców, a w 1865 r. osiągnęła już prawie 10 tysięcy. Do szybkiego rozwoju miasta przyczyniła się rozpoczęta w 1820 r. rozbiorówka średniowiecznych murów i baszt, która umożliwiła zagospodarowanie nowych terenów. Powstało wtedy m.in. Przedmieście Górne, zbudowano koszarę dla garnizonu przeniesionego z Frankfurtu nad Odrą, uruchomiono pierwsze fabryki – przędzalnie mechaniczne, w 1830 r. otwarto tkalnię, wykorzystującą maszyny parowe, a w 1841 r. otwarto wytwórnię parowozów. Rozpoczęto także eksploatację złóż węgla brunatnego w okolicach Mirostowic Górnych i Kunic. W 1846 r. w Żarach założono pierwszą w Prusach spółkę węglową, a w Kunicach powstała głębinowa kopalnia węgla „Fortuna”. W połowie XIX w. żarski fabrykant sukna Erdmann Hoffman odkupił od miasta prawa do eksploatacji złóż i w 1854 r. założył Zjednoczone Żarskie Kopalnie Węgla Brunatnego, w skład których wchodziły zlokalizowane w trójkącie Kunice – Mirostowice Górne – Olbrachtów szyby węglowe: „Nadzieja”, „Fryderyk Wilhelm”, „Przyjaźń”, „Feliks” oraz „Henryk” – eksploatowany aż do końca lat 60. XX w. W odróżnieniu od większości kopalń węgla brunatnego żarskie kopalnie były kopalniami głębinowymi. Maksymalna głębokość szybu sięgała stu czterdziestu metrów. W Tuplicach otwarto kopalnię piasku oraz kopalnię węgla brunatnego. Żary stały się prężnym ośrodkiem przemysłowym. Najdynamiczniej rozwijał się przemysł tekstylny, który znajdował zbyt na swoje produkty także zagranicą. W zakładach włókienniczych pracowała połowa wszystkich zatrudnionych w przemyśle. W okolicach Żar powstały liczne huty szkła oraz cegielnie. W 1888 r. otwarto w Żarach fabrykę porcelany. W 1904 r. wybudowano elektrownię miejską. Szybki rozwój przemysłu wiązał się z koniecznością rozbudowy linii komunikacyjnych. W 1847 r. otwarto przebiegającą przez Żary linię kolejową z Berlina do Wrocławia. W III ćw. XIX w. sieć połączeń kolejowych znacznie się rozrosła – Żary uzyskały połączenie z Halle, Żaganiem, Lubkiem, a Lubsko z Gubinem, Bad Muskau, Krosnem Odrzańskim, Zieloną Górą. Rozwijało się szkolnictwo – w latach 80. XIX w. powstała Królewska Szkoła Rzemiosł Tkackich, w 1900 r. przekształcona w Państwową Wyższą Szkołę dla Przemysłu Włókienniczego o międzynarodowej renomie. W Żarach ufundowano także instytut badawczy o profilu włókienniczym.

W połowie lat pięćdziesiątych XIX wieku liczba mieszkańców powiatu osiągnęła około 50 tysięcy. Rozwój gospodarki oraz konsolidacja instytucji państwowym powodował napięcia społeczne, związane z napływem ludności do ośrodków przemysłowych, a także polityką germanizacyjną państwa pruskiego. W czasie Wiosny Ludów (1848-1849) w Żarach autochtoniczna ludność serbołużycka domagała się zachowania swoich praw etnicznych i kulturowych, protestowała przeciwko polityce germanizacyjnej. Na niektórych obszarach dominowała bowiem ludność serbołużycka, np. w Przewozie, gdzie stanowiła 80% mieszkańców.

I wojna światowa doprowadziła do pogorszenia się warunków życia w całym Cesarstwie Niemieckim. Wielu mężczyzn straciło życie na frontach wojny. Klęska wojenna Niemiec skutkowałą kryzysem gospodarczym i wzrostem wpływów ugrupowań totalitarnych – nazistów i komunistów. Po dojściu do władzy NSDAP w 1933 r. rozpoczęła się remilitaryzacja Niemiec. W Żarach powstały koszarę piechoty

oraz wojskową szkołę lotniczą. W czasie II wojny światowej do Żar przeniesiono zakłady lotnicze Focke-Wulf'a z poddanej ciągłym nalotom alianckim Bremy. W zakładach tych pracowali robotnicy przymusowi m.in. z Polski. Uruchomiono tu produkcję najlepszych niemieckich samolotów myśliwskich o napędzie tłokowym – Focke Wulf FW 190. Fabryka w Żarach była drugim pod względem wielkości zakładem Focke-Wulf'a, w którym pracowało ponad 4500 robotników. W zakładach tych opracowywano także prototypy samolotów oraz wytwarzano krótkie serie Focke Wulf FW TA 152H oraz FW TA 152 C. W Jasieniu na terenie ZREMB-u w czasie wojny znajdowały się natomiast zakłady Maschinenfabrik und Eisengießerei Theodor Flöther, gdzie zatrudnionych było 1300 osób, a wśród nich więźniowie filii obozu koncentracyjnego Gross Rosen znajdującej się przy drodze na Mierkowice. Obecność zakładów lotniczych przyczyniła się do zniszczenia miasta przez amerykański nalot dywanowy. 11 kwietnia 1944 r. 108 Latających Fortec B-17, osłanianych przez myśliwce P51 Mustang oraz P47 Thunderbold, zbombardowało zakłady Focke-Wulfa. Zniszczeniu uległy także pałac i zamek, wiele budynków na Starym Mieście oraz sieć kanalizacyjna. 16 lutego 1945 r. oddziały 10. Korpusu Pancernego Armii Czerwonej zdobyły Żary.

Po II wojnie światowej Polska uzyskała m.in. obszar Łużyc na wschód od Nysy Łużyckiej. W czerwcu 1945 tereny powiatu żarskiego zostały przekazane przez sowieckie władze wojskowe w ręce polskiej administracji. Ludność niemiecka uciekła w znacznej mierze jeszcze przed nadchodzącym frontem wschodnim. Reszta została przymusowo przesiedlona do Niemiec. Przybywali nowi osadnicy z Polski centralnej i z utraconych przez Polskę Kresów Wschodnich. Stopniowo usuwano zniszczenia w licznych zakładach regionu, w tym w fabrykach tekstylnych. Niemiecką nazwę Żar – *Sorau* – zmieniono pierwotnie na *Żóraw*, lecz wkrótce ustalono ją w dzisiejszym brzmieniu. Zniszczenia i wyludnienie doprowadziły do odebrania praw miejskich Tuplicom, Trzebieli, Brodom i Przewozowi. W 1946 r. dokonano nowego podziału administracyjnego odpowiadającego zmienionemu kształtowi terytorialnemu Polski. W ramach tego podziału powiat żarski, czy jak wówczas go określano żarowski, wszedł w skład województwa wrocławskiego. Powiatową Radę Narodową powołano w Żarach w lipcu 1946 roku. W 1950 r. utworzono województwo zielonogórskie, które objęło m.in. powiat żarski. W skład powiatu żarskiego wchodziły miasta Żary i Jasień, 8 gmin: Brody, Jaryszów, Kadłubia, Niwica, Olbrachtów, Przewóz, Tuplice i Zabłocie, oraz 149 gromad. W 1954 r. w miejsce dotychczasowych gmin i gromad wprowadzono nowe gromady. W wyniku tych zmian w powiecie żarskim funkcjonowało 25 gromad: Sanice, Piotrów, Przewóz, Łęknica, Nowe Czaple, Niwica, Tuplice, Trzebiel, Brody, Stara Woda, Zabłocie, Krzystkowice, Wicina, Golin, Drzeniów, Dębinka, Grotów, Lubomyśl, Lubanice, Bieniów, Kunice Żarskie, Mirostowice Dolne, Olbrachtów, Lipinki Łużyckie, Sieniawa Żarska. Jesienią 1954 r. utworzono powiat lubski, w którego skład weszło 8 gromad: Golin, Drzeniów, Zabłocie, Stara Woda, Krzystkowice, Wicina, Tuplice, Brody i miasto Jasień. W 1958 r. zlikwidowano gromady Sanice, Lubomyśl, Piotrów, Grotów, Dębinka i Sieniawa Żarska, a w 1971 r. – Mirostowice Dolne i Nowe Czaple.

Powojenny rozwój przemysłu na Ziemi Żarskiej kontynuował w znacznej mierze przedwojenne tradycje. Działało wiele zakładów włókienniczych, m.in. Zakłady Tkanin Dekoracyjnych „Dekora”. W 1947 r. powstała w Żarach Szkoła Górnicza, która kształciła kadry dla działających jeszcze w okolicach Żar kopalń węgla brunatnego. W Kunicach kopalnię zamknięto dopiero w latach 60. XX w. Obecnie funkcjonują tam dwie duże huty szkła. W latach 80. XX w. otwarto w Żarach działający do dziś Zakład Produkcji Płyt Wiórowych.

W 1975 r. w wyniku tzw. gierkowskiej reformy administracyjnej zlikwidowano pośredni – powiatowy – szczebel administracji publicznej. Ustawą z 1972 r. o utworzeniu gmin i zmianie ustawy o radach narodowych zostały reaktywowane gminy jako podstawowa jednostka podziału administracyjnego.

Po odzyskaniu przez Polskę niepodległości w 1989 r. (w 1990 r. i 1998 r.) dokonano dwóch reform administracyjnych, wprowadzając samorząd na trzech szczeblach administracji – wojewódzkim, powiatowym i gminnym. W 1998 r. ponownie utworzono powiat żarski, w którego skład weszło następujące gminy miejskie: Łęknica, Żary, miejsko-wiejskie: Jasień, Lubsko oraz wiejskie: Brody, Lipinki Łużyckie, Przewóz, Trzebiel, Tuplice, Żary. W 1993 r. powstał Euroregion Sprewa-Nysa-Bóbr grupujący gminy położone po dwóch stronach granicy polsko-niemieckiej, w tym większość gmin powiatu żarskiego. Do euroregionu należy również powiat żarski. W latach 1997-2003 r. w Żarach na dawnym lotnisku odbyło się sześć edycji jednej z największych imprez masowych w Polsce – „Przystanku Woodstock”. Dzisiaj na terenie dawnego lotniska istnieje strefa ekonomiczna. Powiat żarski korzysta obecnie z otwartych granic z Niemcami, które umożliwiają napływ inwestycji oraz rozwój turystyki i handlu.

3.2. ZASOBY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO powiatu żarskiego

Do najcenniejszych zabytków powiatu należą Park Mużakowski w Łęknicy, zamek Dewinów-Biebersteinów oraz pałac Promnitzów w Żarach, pałac Brühla w Brodach, a także zespoły urbanistyczne w Lubsku i Żarach.

Park Mużakowski jest największym i jednym z najbardziej znanych parków w stylu angielskim w Europie Środkowej, rozciągającym się po obu stronach granicy polsko-niemieckiej na Nysie Łużyckiej. Park obejmuje obszar 3,5 kilometra kwadratowego, w tym w Polsce – 2,1 km². Założycielem Parku Mużakowskiego był książę Hermann Ludwig Heinrich von Pückler-Muskau, który w latach 1815–1845 przebudował zamek w Bad Muskau oraz założył park w stylu krajobrazowym. Teren pod przyszły park został przekomponowany, zbudowane zostały mosty przez Nysę Łużycką, na ponad 250 ha nasadzone zostały drzewa i krzewy. Zrekonstruowano średniowieczną fortecę – Nowy Zamek – który wyznaczył kompozycyjne centrum parku, z siecią promieniujących od niego ścieżek. którego syn Jan Adey pracował w Muskau od 1822 dalej. Za realizację założenia parkowego odpowiedzialni byli Karl Friedrich Schinkel, August Schirmer, Jacob Heinrich Rehder, a przede wszystkim John Adey Repton, syn słynnego projektanta krajobrazu Humphry’ego Reptona. Następny właściciel Bad Muskau, książę Fryderyk Niderlandzki, kontynuował prace związane z tworzeniem parku. Przebudował i zmodernizował niektóre budowle, założył we wschodniej części parku Arboretum, w którym zgromadził prawie 3000 gatunków drzew i krzewów, co stanowiło jedną z najbardziej zróżnicowanych kolekcji w Europie. W czasie II wojny światowej park, mosty, pałac i wiele budynków zostało zniszczonych. Odbudowa parku zaczęła się na dobre pod koniec lat 80. przez instytucje zarządzające parkiem: Narodowy Instytut Dziedzictwa oraz Fundację Parku Księcia Pücklera w Bad Muskau (Stiftung „Fürst-Pückler-Park Bad Muskau”). Od 2005 roku nad prawidłowością prowadzonych prac czuwa Międzynarodowa Rada Konserwatorska (International Conservation Board). 1 maja 2004 roku polska część parku została uznana za Pomnik historii. 2 lipca 2004 roku Komitet Światowego Dziedzictwa UNESCO wpisał Park Mużakowski na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO.

Wzniesiony w połowie XVIII w. dla Henryka Brühla, pierwszego ministra Augusta III króla polskiego i elektora saskiego, zespół pałacowy w Brodach jest w obecnej postaci dziełem wybitnego architekta Knöffela, który uczynił z Brodów jedną z najwspanialszych barokowych rezydencji magnackich w Europie. Geneza pałacu w Brodach sięga 1670 r., gdy ówczesny właściciel hrabia Ulrich von Promnitz wznosił wielki wczesnobarokowy pałac. Jego układ: korpus główny, poprzedzony od frontu wielkim gazonem obramowanym przez skrzydła boczne, zachował się do dzisiaj. Henryk Brühl nabył pałac za 160 tysięcy talarów w 1740 r. Brühl kupił tę posiadłość ze względu na jej położenie na trasie z Drezna do Warszawy, czyli pomiędzy dwoma stolicami unii polsko-saskiej. Ukończoną w 1749 r. przebudowę zespołu pałacowego prowadził architekt królewski Johann Christoph Knöffel i inni artyści nadworni. Rezydencja przebudowana została w stylu saksońskiego rokoka z boazeriami w sali balowej, sztukateriami i rzeźbami ogrodowymi.

Zespół urbanistyczny w Lubsku zachował się do dzisiaj w dobrym stanie. Wojnę przetrwała zdecydowana większość kamienic, a także najcenniejsze zabytki – gotycki kościół pw. Nawiedzenia Najświętszej Maryi Panny z połowy XIII w., renesansowy ratusz z 1580 roku, zamek o średniowiecznym rodowodzie przebudowany w XVI i XX w., wieża Bramy Żarskiej, kościół pw. Najświętszego Serca Pana Jezusa z 1908 r. Układ przestrzenny Lubuska ma genezę trzynastowieczną. W 1283 r. Lubsko uzyskało prawa miejskie magdeburskie. Ukształtowanie przestrzenne miasta poprzedzało nawet lokację. Centrum miasta stanowił rynek, gdzie wzniesiono farę i ratusz. Fortyfikacje miejskie wzmocnione były zamkiem, który włączony był w ciąg murów obwodowych. W XIV w. przy drogach wychodzących z miasta zaczęły powstawać przedmieścia. Pod koniec XIII w. poza murami miejskimi wzniesiono szpital i kaplicę Św. Ducha (na terenie obecnego pawilonu handlowego przy ulicy Reja). Zespół urbanistyczny historycznego centrum Lubuska zachował komponenty przestrzenne, które w sposób ciągły nawarstwiały się od średniowiecza po czasy współczesne. Zachowało się trzynastowieczne rozplanowanie ze śladami wcześniejszego układu, a także cenne zabytki.

W Żarach zachowały się, pomimo zniszczeń wojennych ważne elementy układu przestrzennego oraz wiele cennych obiektów zabytkowych, w tym m.in. renesansowy zamek Dewinów-Biebersteinów z XIII w. (później wielokrotnie przebudowywany), barokowy zespół pałacowo-parkowy Promnitzów z XVIII w., kościół św. Piotra z XIII wieku, gotycko-renesansowa nadintendentura z początku XVI w., ratusz z przełomu XIV i XV w. z renesansowym portalem, mury obronne z wieżą Bramy Dolnej z XIII w., Brama

Błękitna z 1708 r., gotycki kościół pw. Najświętszego Serca Pana Jezusa i kamienna dzwonnica z XIII wieku, pofranciszkański kościół z 1718 r. Pierwotny gród w Żarach położony był na północ od późniejszego miasta lokacyjnego, na terenie dzisiejszego parku. W XII w. w rejonie późniejszej fary powstała osada targowa. Być może na terenie obecnego Kaczego Rynku istniała druga osada przedlokacyjna, a wokół kościoła św. Piotra – podgrodzie. W 1260 r. Żary uzyskały prawa miejskie magdeburskie, choć przypuszcza się, że nastąpiło wówczas jedynie powtórzenie wcześniejszej lokacji oraz rozszerzenie przywilejów miejskich i obszaru lokacyjnego. Zniszczenia wojenne i późniejsza odbudowa zniekształciły historyczny układ urbanistyczny, jednak rdzeń układu przestrzennego, obejmujący obszar wokół rynku i kompleksu zamkowo-pałacowego zachował się bez większych zmian. Stanowi on wraz z monumentalnymi założeniami architektonicznymi zespołu zamkowo-pałacowego i dawnego kościoła parafialnego zespół urbanistyczny o znacznych wartościach zabytkowych.

3.2.1. Główne Zagrożenia dla środowiska kulturowego

Wiele obiektów zabytkowych w powiecie żarskim, w tym tak cennych jak zespół zamkowo-pałacowy w Żarach czy korpus główny pałacu w Brodach, nie zostało przywróconych do dawnej świetności. Szczególnie zagrożone są zespoły rezydencjonalne – pałacowo- i dworsko-parkowe – które stanowią jeden z najcenniejszych elementów dziedzictwa kulturowego regionu. W niezadowalającym lub złym stanie technicznym znajduje się wiele spośród nich, m.in.:

zespół pałacowy w Bieczu,
pałac w Jasioniej,
pałac w Brzostowej,
jeden z dworów oraz pałac w Lipinkach Łużyckich,
dwór w Sieciejowie,
pałac w Osieku,
zespół pałacowy w Lipnej,
pałac w Dębinie,
pałac w Trzebielu,
pałac we Włostowie

3.2.2. WYKAZ ZABYTEKÓW NIERUCHOMYCH z terenu powiatu żarskiego WPISANYCH DO REJESTRU ZABYTEKÓW WOJEWÓDZTWA LUBUSKIEGO stanowi załącznika nr 1 do Programu Opieki nad Zabytkami dla Powiatu Żarskiego

3.2.3. ZABYTEKI ARCHEOLOGICZNE

Zabytki archeologiczne stanowią jedną z najciekawszych kategorii dziedzictwa kulturowego. W wielu przypadkach są jedynym źródłem informacji o rozwoju i charakterze osadnictwa na konkretnym terenie. Ważna rola dziedzictwa archeologicznego została także podkreślona w zapisach „Europejskiej konwencji o ochronie archeologicznego dziedzictwa kulturowego” z La Valetta, która uznała je za źródło *zbiorowej pamięci europejskiej i instrument dla badań historycznych i naukowych*. Z zapisu tego wynika konieczność umiętnego pogodzenia dwóch podstawowych celów działań ochronnych i opiekuńczych w odniesieniu do dziedzictwa archeologicznego:

- 1) dokładne rozpoznanie, zadokumentowanie i popularyzacja zabytków archeologicznych narażonych na zniszczenie (inwestycje, przyczyny naturalne);
- 2) zachowanie dla przyszłych pokoleń jak największej liczby zabytków archeologicznych (możliwych do rozpoznania nowszymi metodami, zwłaszcza nieinwazyjnymi).

A. Ochrona zabytków archeologicznych

Ochrona zabytków archeologicznych jest w Polsce uregulowana przepisami *Ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami* oraz pakietem odpowiednich aktów wykonawczych (rozporządzeń Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego).

Ochronę dziedzictwa archeologicznego (znajdującą się w gestii właściwej administracji państwowej i w części samorządowej) oraz określenie definicji zabytku archeologicznego i badań archeologicznych zapewniają w szczególności przepisy ww. *Ustawy...*:

art. 3, pkt. 4

zabytek archeologiczny – zabytek nieruchomy, będący powierzchnią, podziemną lub podwodną pozostałością egzystencji i działalności człowieka, złożoną z nawarstwień kulturowych i znajdujących się w nich wytworów bądź ich śladów albo zabytek ruchomy, będący tym wytworem;

art. 3, pkt. 11

badania archeologiczne – działania mające na celu odkrycie, rozpoznanie, udokumentowanie i zabezpieczenie zabytku archeologicznego;

art. 6, ust. 1, pkt. 3

Ochronie i opiece podlegają bez względu na stan zachowania:

1) zabytki archeologiczne będące, w szczególności:

- a) pozostałościami terenowymi pradziejowego i historycznego osadnictwa,
- b) cmentarzyskami,
- c) relikdami działalności gospodarczej, religijnej i artystycznej.

art. 7

Formami ochrony zabytków są:

- 1) wpis do rejestru zabytków;
- 2) uznanie za pomnik historii;
- 3) utworzenie parku kulturowego;
- 4) ustalenie ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego.

A. Ochrona STANOWISK ARCHEOLOGICZNYCH

1. Wymóg uzgadniania z Lubuskim Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków wszystkich planów i projektów dotyczących stref ochrony archeologicznej.

2. Konieczność inwentaryzacji i dokumentacji obszarów archeologicznych objętych strefami ochronnymi przed podjęciem tam prac ziemnych.

3. Zakaz inwestowania na terenie stanowisk o własnej formie krajobrazowej, a także na obszarze przylegającym bezpośrednio do nich.

4. ANALIZA STRATEGICZNA SWOT

Perspektywy rozwoju powiatu – mocne i słabe strony oraz wynikające stąd szanse i zagrożenia dla ochrony środowiska kulturowego

Mocne strony	Słabe strony	Szanse dla ochrony środowiska kulturowego	Zagrożenia dla ochrony środowiska kulturowego
znaczną ilość obiektów zabytkowych wpisanych do rejestru zabytków (około 500) obszary o wybitnych walorach krajobrazowych i kulturowych – Park	zbyt mała wiedza o walorach przyrodniczych, krajobrazowych i kulturowych powiatu wśród potencjalnych turystów (z wyjątkiem Parku Mużakowskiego)	tworzenie i realizacja programów rewitalizacyjnych wykorzystanie zasobów dziedzictwa kulturowego dla rozwoju turystyki zwiększenie wiedzy	potencjalna groźba utraty części obiektów zabytkowych zagrożonych dewastacją i popadnięciem w ruinę, w tym cennych zespołów pałacowych

Mużakowski, Geopark Łuk Mużakowa cenne zespoły pałacowe w Brodach i Żarach oraz zespoły urbanistyczne w Żarach i Lubsku obszary leśne pokrywające 55,2 % powiatu docenianie przez mieszkańców i samorządy wagi dziedzictwa kulturowego dla umacniania tożsamości regionalnej sąsiedztwo z Niemcami położenie nad Nysą Łużycką potencjał tkwiący w tradycji łużyckiej regionu	zły stan wielu obiektów zabytkowych, w tym zespołów dworskich i pałacowych słabo rozwinięta baza turystyczna niepełne pokrycie ważnych kulturowo obszarów miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego niezadawalający stan parków (m.in w zespołach dworsko- i pałacowo-parkowych)	o walorach krajobrazowych i kulturowych powiatu oraz ich promocja wśród potencjalnych turystów, w tym z Niemiec tworzenie systemu szlaków turystycznych pieszych i rowerowych rozwój turystyki wodnej poprzez tworzenie odpowiedniego zaplecza oraz infrastruktury, a także jej promocję rewitalizacja pałaców i parków promowanie tworzenia gospodarstw agroturystycznych oraz turystycznego wykorzystania obiektów zabytkowych kontynuowanie działań na rzecz włączenia dziedzictwa kulturowego w budowanie tożsamości społeczności lokalnej	i dworskich oraz układów ruralistycznych tendencja do modernizacji obiektów zabytkowych bez liczenia się z wartością oryginalnej substancji zabytkowej ograniczony zakres edukacji dzieci i młodzieży o dziedzictwie kulturowym
---	--	--	--

5. CELE I KIERUNKI DZIAŁANIA W ZAKRESIE OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO NA LATA 2016 – 2020 dla powiatu żarskiego.

5.1. WSTĘP

W artykule 87. Ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r. cele „Programu ...” zostały sformułowane w sposób następujący:

- 1) *włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju;*
- 2) *uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej;*

- 3) zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania;
- 4) wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego;
- 5) podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami;
- 6) określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków;
- 7) podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

Cele te, w zakresie odpowiedzialności samorządu powiatu żarskiego, przekładają się na przedstawione poniżej priorytety, cele szczegółowe i działania.

5.2.1. PRIORYTETY I CELE STRATEGICZNE

CEL STRATEGICZNY 1.

Wykorzystanie środków prawnych i organizacyjnych dla zabezpieczenia obiektów zabytkowych

CEL STRATEGICZNY 2.

Wspieranie i inicjowanie działań sprzyjających ochronie zabytków

CEL STRATEGICZNY 3.

Badanie, wyeksponowanie oraz promowanie dziedzictwa kulturowego powiatu

5.3. TABELA – CELE I DZIAŁANIA USTALANE W PROGRAMIE OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA powiatu żarskiego NA LATA 2016 – 2020 (WRAZ Z TERMINARZEM)

CELE STRATEGICZNE	CELE OPERACYJNE	Działania	Terminarz Działań
CEL STRATEGICZNY 1. Wykorzystanie środków prawnych i organizacyjnych dla zabezpieczenia obiektów zabytkowych	CEL OPERACYJNY 1. Uwzględnianie problematyki ochrony zabytków w programach strategicznych opracowywanych przez powiat oraz wspieranie tej problematyki w opracowaniach gminnych	Działanie 1. Zapisy w powiatowych programach strategicznych respektujące wysoką pozycję ochrony dziedzictwa kulturowego	sukcesywnie
		Działanie 2. Rekomendowanie w zapisach miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego obowiązku stosowania elementów tradycyjnego budownictwa lokalnego	sukcesywnie
		Działanie 3. Sporządzenie sprawozdania z wykonania zadań przewidzianych przez niniejszy „Program...”	lipiec 2018 r. oraz lipiec 2020 r.
		Działanie 4. Opracowanie następnej edycji „Programu	lipiec 2020 r.

		opieki nad zabytkami”	
	CEL OPERACYJNY 2. Wykorzystanie środków organizacyjnych do ochrony środowiska kulturowego	Działanie 5. Ustanawianie przez starostę na wniosek Lubuskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków społecznych opiekunów zabytków oraz cofanie ich ustanowienia [#]	sukcesywnie
		Działanie 6. prowadzenie listy społecznych opiekunów zabytków	sukcesywnie
		Działanie 7. Wydawanie osobom fizycznym legitymacji społecznego opiekuna zabytków; a osobom prawnym lub innym jednostkom organizacyjnym pełniącym funkcję społecznego opiekuna zabytków - zaświadczeń	sukcesywnie
		Działanie 8. Umieszczanie przez starostę (przy współpracy z gminami wchodzącymi w skład powiatu żarskiego oraz w uzgodnieniu z Lubuskim Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków) na zabytkach rejestrowych oznaczeń wskazujących, że podlegają one ochronie ustawowej	sukcesywnie
CEL STRATEGICZNY 2. Wsparcie i inicjowanie działań sprzyjających ochronie zabytków	CEL OPERACYJNY 3. Zachowanie oryginalnej substancji zabytkowej obiektów będących własnością powiatu	Działanie 9. Remonty i restaurowanie obiektów zabytkowych będących własnością powiatu, w sposób zgodny z zaleceniami konserwatorskimi	lista obiektów zabytkowych remontowanych i odrestaurowanych znajdzie się w sprawozdaniach z wykonania niniejszego „Programu ...”
		Działanie 10. Zabezpieczenie i utrzymanie obiektów zabytkowych będących własnością powiatu oraz ich otoczenia we właściwym stanie oraz eksploatacja tych obiektów w sposób zapewniający zachowanie ich wartości zabytkowej.	stale
		Działanie 11. Zapewnienie warunków do naukowego badania i dokumentowania	w miarę potrzeb

		obiektów zabytkowych.	
	CEL OPERACYJNY 4. Inicjowanie programów mających na celu ochronę dziedzictwa kulturowego	Działanie 12. Podjęcie starań w Urzędzie Marszałkowskim na rzecz włączenia zabytków z terenu powiatu do projektów mających na celu finansowanie ochrony dziedzictwa kulturowego, działania na rzecz opracowania i realizacji takich projektów	sukcesywnie
		Działanie 13. Zainicjowanie programu ochrony zespołów rezydencjonalnych (we współpracy z samorządami gminnymi, samorządem wojewódzkim i wojewódzkim konserwatorem zabytków)	do lipca 2017 r.
CEL STRATEGICZNY 3. Badanie, wyeksponowanie oraz promowanie dziedzictwa kulturowego powiatu	CEL OPERACYJNY 5. Nawiązanie do tradycji łużyckiej w badaniach, promocji i dziedzictwa kulturowego	Działanie 14. Pomoc w funkcjonowaniu skansenów na terenie powiatu	stale
		Działanie 15. Wsparcie Muzeum Pogranicza Śląsko-Łużyckiego w Żarach w celu poszerzenia w działaniach wystawienniczych tematyki łużyckiej	sukcesywnie
		Działanie 16. Współpraca z partnerami z Euroregionu Spree-Nysa-Bóbr w zakresie ochrony dziedzictwa łużyckiego	stale
	CEL OPERACYJNY 6. Promocja dziedzictwa kulturowego powiatu za pośrednictwem publikacji	Działanie 17. Opracowanie przewodnika uwzględniającego atrakcje krajobrazowe i kulturowe powiatu	do lipca 2018 r.
		Działanie 18. Umieszczenie przewodnika na portalu	do lipca 2018 r.

		internetowym powiatu	
		Działanie 19. Publikacja przewodnika	do lipca 2020 r.
		Działanie 20. Inicjowanie i pomoc przy publikacji opracowań dotyczących dziedzictwa kulturowego i atrakcji turystycznych powiatu	sukcesywnie
		Działanie 21. Współpraca z gminami powiatu żarskiego w zakresie: - uporządkowania i oznakowania istniejących szlaków turystycznych. - wytyczenia i oznakowania szlaków konnych. - rozbudowy systemu ścieżek i szlaków rowerowych.	stale
		Działanie 22. Szkolenie osób i firm w zakresie przewodnictwa turystycznego	sukcesywnie
	CEL OPERACYJNY 7. Wykorzystanie mediów, imprez masowych oraz instytucji do promocji dziedzictwa kulturowego powiatu	Działanie 23. Wykorzystanie imprez masowych organizowanych przez samorząd powiatowy oraz innych okazji budzących zainteresowanie mediów do promocji dziedzictwa kulturowego powiatu	sukcesywnie
		Działanie 24. Organizacja konferencji naukowych promujących i przybliżających wybitne walory dziedzictwa kulturowego regionu	sukcesywnie

5.4. MONITORING REALIZACJI POWIATOWEGO PROGRAMU opieki nad zabytkami

Zgodnie z Ustawą o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, zarząd powiatu ma obowiązek sporządzania, co dwa lata sprawozdań z realizacji powiatowego programu opieki nad zabytkami i przedstawiania go do akceptacji przez Radę Powiatu.

Wyniki osiągnięte przy realizacji Programu Opieki nad Zabytkami powinny być oceniane na podstawie stopnia realizacji działań wyszczególnionych powyżej.

5.5. INSTRUMENTARIUM POWIATOWEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

5.5.1. Instrumenty prawne:

- 1) przepisy ustawowe
- 2) programy określające politykę państwa i województwa w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego.

- 3) miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego;
- 4) wynikające z przepisów ustawowych dokumenty wydawane przez wojewódzkiego konserwatora zabytków;

5.5.2. Instrumenty koordynacji:

- 1) strategia rozwoju powiatu;
- 2) programy rozwoju infrastruktury powiatu;
- 3) programy ochrony środowiska przyrodniczego;
- 4) programy prac konserwatorskich;
- 5) studia i analizy, koncepcje;
- 6) umowy i porozumienia;
- 7) kontrakty;
- 8) prowadzenie instytucji, w tym tworzenie podmiotów prawnych;
- 9) współpraca z wojewódzkim konserwatorem zabytków
- 10) współpraca z innymi samorządami w celu wypracowania wspólnej polityki ochrony środowiska kulturowego i przyrodniczego
- 11) współpraca z ośrodkami naukowymi i akademickimi;
- 12) współpraca z diecezją w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami.

5.5.3. Instrumenty finansowe:

- 1) dotacje;
- 2) subwencje;
- 3) dofinansowania;
- 4) nagrody;
- 5) zachęty finansowe;
- 6) zbiórki społeczne;
- 7) programy operacyjne uwzględniające finansowanie z funduszy Wspólnoty Europejskiej.

5.5.4. Instrumenty społeczne:

- 1) pozyskanie poparcia społecznego na rzecz ochrony środowiska kulturowego;
- 2) edukacja kulturowa;
- 3) informacja nt. znaczenia dziedzictwa kulturowego dla rozwoju powiatu;
- 4) współdziałanie z organizacjami społecznymi;

5.5.5. Instrumenty kontrolne:

- 1) monitoring stanu środowiska kulturowego.
- 2) aktualizacja bazy danych geodezji i gospodarki gruntami, infrastruktury technicznej, stanu zagospodarowania przestrzennego powiatu, stanów technicznych obiektów zabytkowych.

Załącznik Nr 1 do Załącznika Nr 1

Powiat żarski. Wykaz obiektów wpisanych do rejestru zabytków

Lp.	Obiekt	Miejscowość	Gmina	Adres	Numer	Data
1.	Założenie Pałacowo-parkowe	BIECZ	Brody		490	20.05.1963
2.	Oficyny pałacowe	BIECZ	Brody		2133	07.05.1971
3.	Kościół MB Częstochowskiej	BIECZ	Brody		491	20.05.1963
4.	Dom	BRODY	Brody	Kilińskiego 5	481	20.05.1963
5.	Kamienica	BRODY	Brody	pl. Zamkowy 5	486	20.05.1963
6.	Koszary pałacowe prawe	BRODY	Brody	Szkołna 3, 5, 7, 9	2691	08.04.1977
7.	Apteka	BRODY	Brody	pl.Zamkowy 4	1353	28.09.1964
8.	Koszary pałacowe lewe	BRODY	Brody	Pl. Zamkowy 6, 12, 14	2691	08.04.1977
9.	Dom	BRODY	Brody	Przedmieście Mariańskie 1	484	20.05.1963
10.	Kamienica	BRODY	Brody	Rynek 5	1355	28.09.1964
11.	Kamienica	BRODY	Brody	Rynek 7	1357	28.09.1964
12.	Dom	BRODY	Brody	Rynek 8	1358	28.09.1964
13.	Kamienica	BRODY	Brody	Rynek 9	485	20.05.1963
14.	Kamienica	BRODY	Brody	Szkołna 7 i 8 (obecnie 3)	487	20.05.1963
15.	Dom ubogich	BRODY	Brody	Traugutta 1	479	
16.	Kamienica	BRODY	Brody	Traugutta 10 (dawniej nr 8)	L-84 A (d.1360)	28.09.1964
17.	Kamienica	BRODY	Brody	Traugutta 12 (dawniej nr 10)	L-94/A (d.1361)	28.09.1964

18.	Domy (skreślono domy położone dawniej przy ul. Wolności 3, 5, 9, 11, 12 15, 16 17)	BRODY	Brody	Wolności ob. 1a (d.1), 6, 12 (d. 14), 16 (d.18), 11 (d. 19), 18 (d. 20), pl. Zamkowy 1 (d. ul. Wolności 7)	482	20.05.1963
19.	Dom	BRODY	Brody	Wolności 12	L-562/A (d. 482)	20.05.1963
20.	Dom	BRODY	Brody	Wolności 11	1349	28.09.1964,
21.	Dom, nie istnieje	BRODY	Brody	Wolności d. 12	2693	08.04.1977
22.	Dom, nie istnieje	BRODY	Brody	Wolności d. 15	2694	08.04.1977
23.	Dom, nie istnieje	BRODY	Brody	Wolności d. 16	2695	08.04.1977
24.	Dom	BRODY	Brody	Wolności 18	1348	28.09.1964
25.	Dom (istnieje tylko ścianazew.)	BRODY	Brody	Wolności 21	1350	28.09.1964
26.	Dom	BRODY	Brody	Wolności 4	1352	28.09.1964
27.	Pocztamiejska	BRODY	Brody	Wolności pl. 6	480	20.05.1963
28.	Oranżeria w zespole pałacowym	BRODY	Brody	Traugutta 21	L-591/A (d.477, 2134)	20.05.1963 07.05.1971
29.	Założenie pałacowe (pałac, oficyny, park)	BRODY	Brody		L-591/A (d.309, 477)	02.05.1961, 20.05.1963
30.	Budynki gospodarcze (wschodni, zachodni), brama miejska, dom ubogich, koszary pałacowe lewe i prawe, skreślono pałacyk Marianny, browar i zajazd miejski	BRODY	Brody		479	20.05.1963
31.	Stodołapałacowa	BRODY	Brody		1237	30.06.1964
32.	Kościół pw. Wszystkich Świętych	BRODY	Brody		310	02.05.1961

33.	Brama pałacowa	BRODY	Brody		L-592/A (d.1331)	28.09.1964
34.	Założenie cmentarne	BRODY	Brody		2200	10.11.1975
35.	Park dworski	JASIENICA	Brody		3200	27.12.1983
36.	Dwór	JASIENICA	Brody		496	20.05.1963
37.	Bażaniarnia pałacowa	JEZIORY DOLNE	Brody		499	20.05.1963
38.	Cmentarz przykościelny wraz z starodrzewami i płytami nagrobnymi	JEZIORY DOLNE	Brody		2199	10.11.1975
39.	Kościół z XV - XVI w.	JEZIORY DOLNE	Brody		498	20.05.1963
40.	Chata nr 21 - wpis należy zweryfikować (w gminie Brody nie ma miejscowości o nazwie Jurzyce Dolne)	JURZYCE DOLNE	Brody		1326	28.09.1964
41.	Kościół pw. Narodzenia NMP	KOŁO	Brody		500	20.05.1963
42.	Pałac i park	BRODY	Brody		L-591/A (d.477)	20.05.1963
43.	Układ urbanistyczny z pałacem i parkiem	BRODY	Brody		477	20.05.1963
44.	Dom	BRODY	Brody	Wolności 16	2696	08.04.1977
45.	Dom	BRODY	Brody	Wolności d. 11	2692	08.04.1977
46.	Kościół filialny	BUDZIECHÓW	Jasień		2698	12.04.1977
47.	Dwór	BUDZIECHÓW	Jasień		2699	12.04.1977
48.	Dom nr 2 /szkoła /	GOLIN	Jasień		2706	12.04.1977

49.	Kościół poewangelicki, obecnie rzymsko-katolicki kościół pw. Św. Anny	JABŁONIEC	Jasień		L-201/A (d.2720)	12.04.1977
50.	Pałac	JASIEŃ	Jasień	Buczka 1	476	20.05.1963
51.	Kościół par. pw. MB Różańcowej	JASIEŃ	Jasień	Kościelna 5 - pl. Wolności	475	20.05.1963
52.	Dom mieszkalny, z rejestru skreślona część nadziemna budynku	JASIEŃ	Jasień	Wolności 16	1322	28.09.1964
53.	Budynek	JASIEŃ	Jasień	Kościuszki 3	2353	11.09.1976
54.	Budynek	JASIEŃ	Jasień	Piątkowskiego (d. Krótka) 1	2724	12.04.1977
55.	Budynek - wpis należy zweryfikować	JASIEŃ	Jasień	Jaskółcza 6 (d. Sienkiewicza 40)	2725	12.04.1977
56.	Budynek - wpis należy zweryfikować	JASIEŃ	Jasień	Jana Pawła II (d. Świerczewskiego) 3	2726	12.04.1977
57.	Budynek	JASIEŃ	Jasień	Jana Pawła II (d.Świerczewskiego) 9	2727	12.04.1977
58.	Budynek	JASIEŃ	Jasień	Jana Pawła II 16	L-539/A (d.2728)	12.04.1977
59.	Dom drewniany nr 17	JASIONNA	Jasień		317	02.05.1961
60.	Pałac	JASIONNA	Jasień		L-662/A (d. 497)	20.05.1963

61.	Park pałacowy, historyczny zespół budowlany, obejmujący obszar założenia folwarcznego wraz z zachowanymi budynkami folwarcznymi, obiekty folwarczne: relikty budynków z przejazdem bramnym wraz z drewnianą bramą wjazdową, chlew, budynek mieszkalno-gospodarczy (dom rządcy i obora), stodoła z chłodnią na mleko	JASIONNA	Jasień		L-662/A	01.06.2015
62.	Dwór i spichlerz	ŚWIBNA	Jasień		2066	30.04.1971
63.	Kościół ewangelicki, ob. rzymskokatolicki kościół parafialny pw. Najświętszego Serca Pana Jezusa wraz z otoczeniem	Wicina	Jasień	dz. nr 201	L-188/A	30.12.2005
64.	Dom mieszkalny	JASIEŃ	Jasień	Wolności 17 ob. Wolności 19	1323	28.09.1964
65.	Leśniczówka	ZABŁOCIE	Jasień		1324	15.03.1965
66.	Park dworski 1860-70	BRZOSTOWA	Lipinki Łużyckie		3196	27.12.1983
67.	Chata drewniana o konstrukcji zrębowej z k. XVIII w., nr 4 - przeniesiony do skansenu w Ochli	CISOWA	Lipinki Łużyckie		3141	18.11.1979
68.	Kościół poewangelicki (ob. par. pw. Narodzenia NMP)	GROTÓW	Lipinki Łużyckie		1235	30.06.1964
69.	Kościół par. pw. św. Antoniego Padewskiego	LIPINKI ŁUŻYCKIE	Lipinki Łużyckie		L-451 (d. 346)	05.06.1961

70.	Dwór i oficyny nr 52	LIPINKI ŁUŻYCKIE	Lipinki Łużyckie	Parkowa 1-3	2058	30.04.1971
71.	Dwór	LIPINKI ŁUŻYCKIE	Lipinki Łużyckie	Tunelowa 7	3129	28.06.1979
72.	Park podworski	LIPINKI ŁUŻYCKIE	Lipinki Łużyckie	Główna	3198	27.12.1983
73.	Kościół fil. pw. Dobrego Pasterza	PIETRZYKÓW	Lipinki Łużyckie		1249	28.09.1964
74.	Park dworski	PIETRZYKÓW	Lipinki Łużyckie		3208	27.12.1983
75.	Zespół dworski (zabudowania gospodarcze) z parkiem	SIECIEJÓW	Lipinki Łużyckie		2194	10.11.1975
76.	Kościół filialny pw. św. Franciszka z Asyżu wraz z otoczeniem, obejmującym teren działki nr 21/1	BRZOSTOWA	Lipinki Łużyckie		L-688/A	24.06.2015
77.	Pałac	BRZOSTOWA	Lipinki Łużyckie		L-410/A	07.09.2010
78.	Kościół MBNP	CHOCICZ	Lubsko		312	02.05.1961
79.	Zespół pałacowy: pałac, stodoła dworska, zespół folwarcznych zabudowań	DŁUŻEK	Lubsko		L-368/A (d. 2704)	03.08.1977
80.	Kościół Wniebowzięcia NMP	DŁUŻEK	Lubsko		2609, 2703	08.04.1977
81.	Wieża	GÓRZYN	Lubsko		495	
82.	Wiatrak holenderski /nie istnieje/	GÓRZYN	Lubsko		1330	28.09.1964
83.	Chata wiejska nr 13, najprawdopodobniej nie istnieje	GÓRZYN	Lubsko		1342	28.09.1964

84.	Chata wiejska nr 14, najprawdopodobniej nie istnieje	GÓRZYN	Lubsko		1343	28.09.1964
85.	Chata wiejska nr 20, dawniej 22	GÓRZYN	Lubsko	obecnie nr 20 dawniej 22	1344	28.09.1964
86.	Chata wiejska nr 23, najprawdopodobniej nie istnieje	GÓRZYN	Lubsko		1345	28.09.1964
87.	Chata wiejska nr 24, najprawdopodobniej nie istnieje	GÓRZYN	Lubsko		1346	28.09.1964
88.	Założenie cmentarne ze starodrzewiem	GÓRZYN	Lubsko		2195	10.11.1975
89.	Dom nr 42, najprawdopodobniej nie istnieje	GÓRZYN	Lubsko		2712	
90.	Dom nr 44 dawniej 46	GÓRZYN	Lubsko	obecnie nr 44 dawniej 46	2713	03.08.1977
91.	Dom nr 137, ob. 132	GÓRZYN	Lubsko	obecnie 132 dawniej 137	2714	03.08.1977
92.	Dom, najprawdopodobniej nie istnieje	GÓRZYN	Lubsko	Górzyn 161	3142	26.09.1977
93.	Miasto Lubsko	LUBSKO	Lubsko		74	07.11.1957
94.	Dom mieszkalny - weryfikacja	LUBSKO	Lubsko	Sienkiewicza 1-14	150	10.03.1960
95.	Ratusz	LUBSKO	Lubsko		314	02.05.1961
96.	Zamek	LUBSKO	Lubsko	Zamkowa 27	315	02.05.1961
97.	Baszta pachółków miejskich/ Baszta głodowa/	LUBSKO	Lubsko	Kopernika	316	02.05.1961
98.	Kościół Nawiedzenia NMP z wystrojem wnętrza	LUBSKO	Lubsko		L- 95/A (d.46)	10.04.1954
99.	Remiza strażacka - wpis weryfikowany	LUBSKO	Lubsko	Pl. Wolności 34	1321	28.09.1964
100.	Dom mieszkalny	LUBSKO	Lubsko	Krakowskie Przedmieście 3	L-493/A (d.1335)	28.09.1964
101.	Kamienica, wpis weryfikowany	LUBSKO	Lubsko	Krakowskie Przedmieście 6	1336	28.09.1964

102.	Kamienica	LUBSKO	Lubsko	Krakowskie Przedmieście 21	1337	28.09.1964
103.	Kamienica, wpis weryfikowany	LUBSKO	Lubsko	Krakowskie Przedmieście 29	1338	28.09.1964
104.	Kamienica, wpis weryfikowany	LUBSKO	Lubsko	Krakowskie Przedmieście 65	1339	28.09.1964
105.	Kamienica, wpis weryfikowny	LUBSKO	Lubsko	Krakowskie Przedmieście 30	1340	28.09.1964
106.	Kamienica (dawny zajazd)	LUBSKO	Lubsko	Mickiewicza 4	L-297/A (d.1341)	28.09.1964
107.	Zabudowa	LUBSKO	Lubsko	Pl. Wolności nr 3/4,7,8,9,11,12,14,15,19, 20,23, 25,30,31,32,33- ob.ul. Popławskiego 1	2008	10.05.1974
108.	Budynek, wpis weryfikowany	LUBSKO	Lubsko	Krakowskie Przedmieście 22	2764	12.04.1977
109.	Budynek, wpis weryfikowany	LUBSKO	Lubsko	Krakowskie Przedmieście 23	2765	12.04.1977
110.	Budynek, wpis weryfikowany	LUBSKO	Lubsko	Krakowskie Przedmieście 24	2766	12.04.1977
111.	Budynek, wpis weryfikowany	LUBSKO	Lubsko	Krakowskie Przedmieście 25	2767	12.04.1977
112.	Budynek, wpis weryfikowany	LUBSKO	Lubsko	Krakowskie Przedmieście 26	2768	12.04.1977
113.	Budynek, wpis weryfikowany	LUBSKO	Lubsko	Krakowskie Przedmieście 28	2769	12.04.1977
114.	Budynek, wpis weryfikowany	LUBSKO	Lubsko	Krakowskie Przedmieście 34	2771	12.04.1977
115.	Budynek/rozebrany/, wpis weryfikowany	LUBSKO	Lubsko	Krakowskie Przedmieście 41	2772	12.04.1977
116.	Budynek, wpis weryfikowany	LUBSKO	Lubsko	Krakowskie Przedmieście 44	2773	12.04.1977
117.	Budynek, wpis weryfikowany	LUBSKO	Lubsko	Krakowskie Przedmieście 46	2774	12.04.1977
118.	Budynek, wpis weryfikowany	LUBSKO	Lubsko	Krakowskie Przedmieście 48	2775	12.04.1977
119.	Budynek	LUBSKO	Lubsko	Krakowskie Przedmieście 55	L-674/A (d.2776)	12.04.1977
120.	Budynek, wpis weryfikowany	LUBSKO	Lubsko	Krakowskie Przedmieście 57	2777	12.04.1977
121.	Budynek, wpis weryfikowany	LUBSKO	Lubsko	Krakowskie Przedmieście 63	2778	12.04.1977
122.	Budynek, wpis weryfikowany	LUBSKO	Lubsko	Krakowskie Przedmieście 67	2779	12.04.1977
123.	Budynek, wpis weryfikowany	LUBSKO	Lubsko	Krakowskie Przedmieście 69	2780	12.04.1977
124.	Budynek, wpis weryfikowany	LUBSKO	Lubsko	Krakowskie Przedmieście 71	2781	12.04.1977

125.	Budynek, wpis weryfikowany	LUBSKO	Lubsko	Krakowskie Przedmieście 72	2782	12.04.1977
126.	Budynek, wpis weryfikowany	LUBSKO	Lubsko	Krakowskie Przedmieście 73	2783	12.04.1977
127.	Budynek, wpis weryfikowany	LUBSKO	Lubsko	Mickiewicza 3 d. 1	2784	12.04.1977
128.	Budynek	LUBSKO	Lubsko	Mickiewicza 4 d. 2	2785, L-297/A	12.04.1977
129.	Budynek, wpis weryfikowany	LUBSKO	Lubsko	Mickiewicza 8 d. 4	2786	12.04.1977
130.	Budynek, wpis weryfikowany	LUBSKO	Lubsko	Mickiewicza 5	2787	12.04.1977
131.	Budynek, wpis weryfikowany	LUBSKO	Lubsko	Mickiewicza 10 d. 6	2788	12.04.1977
132.	Budynek, wpis weryfikowany	LUBSKO	Lubsko	Mickiewicza 7	2789	12.04.1977
133.	Budynek, wpis weryfikowany	LUBSKO	Lubsko	Mickiewicza 12 d. 8	2790	12.04.1977
134.	Budynek, wpis weryfikowany	LUBSKO	Lubsko	Mickiewicza 9	2791	12.04.1977
135.	Budynek, wpis weryfikowany	LUBSKO	Lubsko	Mickiewicza 14 d. 10	2792	12.04.1977
136.	Budynek	LUBSKO	Lubsko	Mickiewicza 11	L-533/A (d.2793)	12.04.1977
137.	Budynek, wpis weryfikowany	LUBSKO	Lubsko	Mickiewicza 16 d. 12	2794	12.04.1977
138.	Dom	LUBSKO	Lubsko	Mickiewicza 18	L-530/A (d. 2795)	12.04.1977
139.	Budynek, wpis weryfikowany	LUBSKO	Lubsko	Mickiewicza 24 d. 18	2796	12.04.1977
140.	Budynek, wpis weryfikowany	LUBSKO	Lubsko	Mickiewicza 26 d. 20	2797	12.04.1977
141.	Budynek	LUBSKO	Lubsko	Mickiewicza 28	L-601/A (d.2798)	12.04.1977
142.	Budynek, wpis weryfikowany	LUBSKO	Lubsko	Popławskiego 6	2800	12.04.1977
143.	Budynek, wpis weryfikowany	LUBSKO	Lubsko	dawniej Popławskiego 7	2801	12.04.1977
144.	Budynek, wpis weryfikowany	LUBSKO	Lubsko	Popławskiego 8	2802	12.04.1977
145.	Budynek, wpis weryfikowany	LUBSKO	Lubsko	Popławskiego 9	2803	12.04.1977
146.	Budynek, wpis weryfikowany	LUBSKO	Lubsko	Popławskiego 10	2804	12.04.1977
147.	Budynek, wpis weryfikowany	LUBSKO	Lubsko	Popławskiego 13	2805	12.04.1977
148.	Budynek, wpis weryfikowany	LUBSKO	Lubsko	Popławskiego 15	2806	12.04.1977
149.	Budynek, wpis weryfikowany	LUBSKO	Lubsko	Popławskiego 18	2807	12.04.1977

150.	Budynek, wpis weryfikowany	LUBSKO	Lubsko	Popławskiego 20	2808	12.04.1977
151.	Budynek	LUBSKO	Lubsko	Poznańska 8	2809	12.04.1977
152.	Budynek, wpis weryfikowany	LUBSKO	Lubsko	Reja 20	2810	12.04.1977
153.	Kamienica	LUBSKO	Lubsko	Pl. Wolności 22 / Rynek /	3242	06.05.1992
154.	Kamienica	LUBSKO	Lubsko	Kopernika 20 A	3270	25.02.1993
155.	Kamienica	LUBSKO	Lubsko	Pl. Wolności nr 10	3271	11.03.1993
156.	Kamienica przy ul. Krakowskie Przedmieście 19/ wejście od ulicy Mickiewicza - dodatkowy adres ul. Mickiewicza 1	LUBSKO	Lubsko	Krakowskie Przedmieście 19	L-166/A	22.03.2000r
157.	Budynek	LUBSKO	Lubsko	Emilii Plater 2-4	L-19/99	11.10.1999
158.	Dom	LUBSKO	LUBSKO	Pl. Wolności 29	L-20/99	25.08.1999
159.	Kamienica	Lubsko	Lubsko	Krakowskie Przedmieście 7	L-39/01	11.01.2001
160.	obiekty techniki wchodzące w skład zespołu stacji kolejowej: dawny budynek dworca kolei państwowej, dawny budynek dworca kolei państwowej, wieża ciśnień przy dawnym dworcu państwowym, wieża ciśnień przy dawnym państwowym dworcu towarowym, wiata peronowa	Lubsko	Lubsko		L-607/A	05.09.2013
161.	budynek	Lubsko	Lubsko	Przemysłowa 14	L-546/A	18.01.2013 r.
162.	willa wraz z murowanym ogrodzeniem	Lubsko	Lubsko	Traugutta 1	L-647/A	29.04.2014
163.	Kamienica	LUBSKO	Lubsko	Pl. Wolności 31	L-671/A (d. 2008)	10.05.1974

164.	Budynek	LUBSKO	Lubsko	Krakowskie Przedmieście 65 A i B	L-385/A	15.03.2010
165.	Budynek	LUBSKO	Lubsko	Popławskiego 1 d. Pl. Wolności 33	2008	10.04.1974
166.	Kościół p.w. Św. Wojciecha	LUTOL	Lubsko		L-132/A	09.03.2004
167.	Dwór oraz pawilon północny i południowy	OSIEK	Lubsko		503	20.05.1963
168.	Chata nr 21	STARA WODA	Lubsko		1328	28.09.1964
169.	Pałac	TUCHOŁA ŻARSKA	Lubsko		313	02.05.1961
170.	Kościół p.w. St. Biskupa	TUCHOŁA ŻARSKA	Lubsko		504	20.05.1963
171.	Stajnia dworska, nie istnieje	TUCHOŁA ŻARSKA	Lubsko		1365	28.09.1964
172.	Park krajobrazowy	TUCHOŁA ŻARSKA	Lubsko		3131	08.12.1987
173.	Pałac:kartusz herbowy	TUCHOŁA ŻARSKA	Lubsko		177/75	15.08.1975
174.	Park Mużakowski	ŁĘKNICA	Łęknica		L-76 (d.3362)	31.12.1998
175.	Pola Bronowickie	ŁĘKNICA	Łęknica		L-58	28.05.2002
176.	Pałac tzw. "Belweder" oraz otaczający go park tzw "Park Belwederski"	ŁĘKNICA	Łęknica	Wojska Polskiego 2	L-283/A	14.05.2008

177.	Pałac (wpisany decyzją z 30.06.1964 r.) Zespół pałacowo-parkowo-folwarczny (wpisany decyzją z 27.11.1995 r.) w skład zespołu należy: 1. pałac, 2. wozownia-magazyn, 3. obora, 4. obora, 5. obora ze spichlerzem, 6. stajnia, 7, budynek mieszkalno-inwentarski, 8. park	LIPNA	Przewóz		1234	1) 30.06.1964 2) 27.11.1995
178.	Kościół św. Katarzyny	LIPNA	Przewóz		2059	30.04.1971
179.	Kościół św. Michała	PIOTRÓW	Przewóz		2065	30.04.1971
180.	Kościół parafialny p.w. Niepokalanego Poczęcia NMP	PRZEWÓZ	Przewóz		56	02.06.1955
181.	Wieża obronna	PRZEWÓZ	Przewóz		343	05.06.1961
182.	Dwór wraz z otoczeniem w granicach działki nr 4/6	STRASZÓW	Przewóz		L-351/A	09.11.2009
183.	Kościół/ w ruinie/	STRASZÓW	Przewóz		342	05.06.1961
184.	Pałac	SOBOLICE	Przewóz	Sobolice 16	L-468/A	01.12.2011
185.	Aleja dębowa o długości około 300 m, składająca się z 49 sztuk drzew z gatunku dąb czerwony	SOBOLICE	Przewóz	części działek geodezyjnych nr 84, 242/1, 83, 81 i 80, wzdłuż części odcinka pasa drogowego drogi powiatowej nr 1101 F (relacji Sobolice - Dobrzyń)	L-482/A	06.03.2012

186.	Park zlokalizowany na działkach geodezyjnych oznaczonych numerami: 68, 69/1, 70, 71, 72, 73, 74,75, 76, 77, 78, 79, 241 i częściowo 242/1, obręb 13 Sobolice o powierzchni ok. 20 ha	SOBOLICE	Przewóz	na działkach geodezyjnych oznaczonych numerami: 68, 69/1, 70, 71, 72, 73, 74,75, 76, 77, 78, 79, 241 i częściowo 242/1, obręb 13 Sobolice o powierzchni ok. 20 ha	L-471/A	25.07.2012
187.	Kościół dawniej ewangelicki obecnie rzymskokatolicki filialny pw. Najświętszego Serca Pana Jezusa wraz z terenem przykościelnym - dawny cmentarz	SOBOLICE	Przewóz	dz. 102	L-526/A	20.09.2012
188.	Zagroda 7 (budynek mieszkalny drewniany, szopa drewniana, szopa wykonana z gliny) ochronie podlega teren w granicach działki nr 87 oraz ww. budynki	BUCZYNY	Trzebieł		3268	05.02.1993
189.	Chata drewniana nr 4	CHUDZOWICE	Trzebieł		3146	12.05.1980
190.	Zespół pałacowo-parkowo-folwarczny: park, pałac, ogrodzenie, wozownia, budynek wielofunkcyjny (obora, kuźnia, stajnia), stodoła, stajnia	DĘBINKA	Trzebieł		3127	28.06.1979
191.	Kościół z dzwonnica	DĘBINKA	Trzebieł		1246	28.09.1964
192.	Chata drewniana nr 17	JASIONÓW	Trzebieł	przenisiona do Ochli	3231	02.07.1987
193.	Chata drewniana nr 11	MARCINÓW	Trzebieł		3147	12.05.1980
194.	Dwór	MIESZKÓW	Trzebieł		2063	30.04.1971

195.	Kościół	NIWICA	Trzebiel		1229	30.06.1964
196.	Kościół par. pw. Św. Trójcy	NIWICA	Trzebiel		3229	29.12.1986
197.	Dwór	STARE CZAPLE	Trzebiel	Stare Czaple 12	2054	04.05.1971
198.	Kościół	STRZESZOWICE	Trzebiel		2067	30.04.1971
199.	Baszta obronna	TRZEBIEL	Trzebiel		79	07.11.1957
200.	Obwarowania miejskie	TRZEBIEL	Trzebiel		1282	28.09.1964
201.	Szubienica	TRZEBIEL	Trzebiel	dz. 270/10	L-465/A (d.1283)	28.09.1964
202.	Dom	TRZEBIEL	Trzebiel	Żarska 15	L-100/A (d.2071)	30.04.1971
203.	Dom	TRZEBIEL	Trzebiel	Żarska 13	L-102/A (d.2070)	30.04.1971
204.	Dom	TRZEBIEL	Trzebiel	Żarska 11	L-103/A (d.2069)	30.04.1971
205.	Zameczek	TRZEBIEL	Trzebiel		L-115/A (d. 2068)	30.04.1971
206.	Dom	TRZEBIEL	Trzebiel	Żarska 20	L-97/A (d.2073)	30.04.1971
207.	Dom	TRZEBIEL	Trzebiel	Żarska 16	L-98/A (d.2072)	30.04.1971
208.	Pałac	TRZEBIEL	Trzebiel		77	07.11.1957
209.	Chałupa drewniana	Żarki Wielkie	Trzebiel	Zwycięstwa 30	L-61	31.03.2003
210.	Chałupa drewniana	ŻARKI WIELKIE	Trzebiel	ul. Zwycięstwa 30	L-61	31.03.2003
211.	Dom, dawna plebania	ŻARKI WIELKIE	Trzebiel	ul. Kościelna 6	2074	30.04.1971

212.	Kościół	ŻARKI WIELKIE	Trzebiel		1236	30.06.1964 r. (28.09.1964 r.)
213.	Układ urbanistyczny	TRZEBIEL	Trzebiel		L-404/A	09.07.2010
214.	Kaplica cmentarna / nie istnieje/	CHEŁMICA	Tuplice		2700	
215.	Oficina dworska / nie istnieje/	CZERNA	Tuplice		493	20.05.1963
216.	Karczma (rozebrana)	CZERNA	Tuplice		1332	28.09.1964
217.	Dwór (nie istnieje)	GRABÓW	Tuplice		2716	03.08.1977
218.	Karczma / nie istnieje/	GRABÓW	Tuplice		2717	
219.	Dwór i zabudowania gospodarcze/ w ruinie/	MATUSZOWICE	Tuplice		1327	28.09.1964
220.	Założenie cmentarne	MATUSZOWICE	Tuplice		2198	10.11.1975
221.	Zespół kościelny (kościół fil. p.w. NMP Królowej Polski, kamienny mur; <u>lamus wykreślony z rejestru zabytków dec. MKiND z dn. 04.11.2014</u>	NOWA ROLA	Tuplice		L-72	28.04.2003
222.	Kościół fil.	BIEDRZYCHOWICE	Żary		1226	30.06.1964
223.	Dzwonnica kościelna	BIEDRZYCHOWICE	Żary		1244	28.09.1964
224.	Dom koło kościoła	BIEDRZYCHOWICE	Żary	Biedrzychowice 36	1245	28.09.1964
225.	Kościół par. Niepokalanego Poczęcia NMP	BIENIÓW	Żary		L-394/A (d.348)	5.06.1961

226.	Dom nr 11	BIENIÓW	Żary		1232	30.06.1964
227.	Plebania	BIENIÓW	Żary		2052	29.04.1971
228.	Dwór	BIENIÓW	Żary		2202	3.04.1976
229.	Kościół	BOGUMIŁÓW	Żary		341	5.04.1961
230.	Spichlerz	BOGUMIŁÓW	Żary		2053	29.04.1971
231.	Kościół par. Podniesienia Krzyża Świętego	DROŻKÓW	Żary		L-390 (d.351)	05.06.1961
232.	Stodoła z bramą (nie istnieje)	DROŻKÓW	Żary		1239	28.09.1964
233.	Dom mieszkalny nr 21	DROŻKÓW	Żary		1240	28.09.1964
234.	Dom mieszkalny nr 23	DROŻKÓW	Żary		1241	28.09.1964
235.	Dom mieszkalny nr 27	DROŻKÓW	Żary		1242	28.09.1964
236.	Dom nr 101	DROŻKÓW	Żary		2055	29.04.1971
237.	Dom nr 32	DROŻKÓW	Żary		2056	29.04.1971
238.	Gołębnik drewniany nr 20	DROŻKÓW	Żary	Drożków 20	3027	15.05.1978
239.	Gołębnik drewniany nr 105 (nie istnieje)	DROŻKÓW	Żary	Drożków 105	3028	15.05.1978
240.	Kościół fil. MB Różańcowej	LUBANICE	Żary		L-484/A (d.1227)	30.06.1964
241.	Kościół poewangelicki	MIŁOWICE	Żary		1228	30.06.1964
242.	Pałac neogotycki i park	MIŁOWICE	Żary		2015	20.06.1974

243.	Park podworski	MIŁOWICE	Żary		3197	27.12.1983
244.	Budynek gospodarczy	MIROSTOWICE DOLNE	Żary	Pl. Kościelny 14	1233	30.06.1964
245.	Zespół kościelny w skład którego wchodzi: kościół parafialny pw. św. Barbary, teren przykościelny (były cmentarz), mur kamienny	MIROSTOWICE DOLNE	Żary		L-289/A	24.06.2008
246.	Obiekty wchodzące w skład zespołu zabudowy dawnych Mirostowickich Zakładów Ceramicznych; 1) hala produkcyjna nr 1 wraz z piecem i kominem przemysłowym (dz. 44/60), 2) hala produkcyjna nr 2 (dz. 44/67), 3) budynek administracyjny (dz. 44/23), 4) rampa przeładunkowa (dz. 44/58), 5) 2 kominy przemysłowe (dz. 44/59), 6). budynek dawnej siłowni energetycznej (dz. 44/59), 7) budynek adminstracyjno-socjalny (dz. 44/60), 8) portale ceramiczne i obramienia okienne w budynku zlokalizowanym na dz. nr. 44/54, 44/55	MIROSTOWICE DOLNE	Żary		L-505/A	29.06.2012
247.	Kościół MB Częstochowskiej	MIROSTOWICE GÓRNE	Żary		345	05.06.1961
248.	Stodoła dworska przy polu nr 19	MIROSTOWICE GÓRNE	Żary		2060	03.04.1971

249.	Dom nr 6 z ok. 1800	MIROSTOWICE GÓRNE	Żary		2062	30.04.1971
250.	Dzwonnica, mur oraz teren dawnego cmentarza przy kościele filialnym pw. Matki Boskiej Częstochowskiej	MIROSTOWICE GÓRNE	Żary	dz. 257/1	L-515/A	01.08.2012
251.	Kościół św. Michała	OLBRACHTÓW	Żary		344	05.06.1961
252.	Nr 32 dwór	OLSZYNIEC	Żary		2064	30.04.1971
253.	Plebania	SIENIAWA ŻARSKA	Żary		1247	28.09.1964r .
254.	Kościół św. Piotra i Pawła	SIENIAWA ŻARSKA	Żary		347	05.06.1961r .
255.	Pałac i park	WŁOSTÓW	Żary		1231	30.06.1964
256.	Kościół	ZŁOTNIK	Żary	dz. 332	349	05.06.1961
257.	Spichlerz	ZŁOTNIK	Żary		350	05.06.1961
258.	Browar /ruina/	ŻARY	Żary		1260	28.09.1964
259.	Zespół zabudowy eklektycznej i secesyjnej,	ŻARY	Żary	1 Maja 1,1a,3a,4,4a	2029	10.11.1975
260.	Budynki,	ŻARY	Żary	1 Maja 1, 1a,3a,4,4a	2241	09.07.1976
261.	Budynek	ŻARY	Żary	9 Maja 1	2248	09.07.1976
262.	Kamienice	ŻARY	Żary	Artylerzystów 6,7,10	2061	10.11.1975
263.	Kamienice	ŻARY	Żary	Artylerzystów 6,7,10	2239	09.07.1976
264.	Kamienice	ŻARY	Żary	Bohaterów Getta 1,23,25,29	2249	12.07.1976
265.	Kamienica	ŻARY	Żary	Broni Pancernej 1	3322	06.04.1995
266.	Dom	ŻARY	Żary	Broni Pancernej 6	3277	24.05.1993

267.	Zespół secesyjnej zabudowy willowej	ŻARY	Żary	Buczka 1,4,5,7,11,15	2105	10.11.1975
268.	Kamienice	ŻARY	Żary	Buczka 1,4,5,7,11,15	2245	09.07.1976
269.	Budynek	ŻARY	Żary	Buczka 14	L-16/99	08.07.1999
270.	Budynek	ŻARY	Żary	Buczka 20	L-86 (d.3361)	16.12.1998
271.	Budynek	ŻARY	Żary	Buczka 26	L-78 (d.3356)	08.06.1998
272.	Kamienica	ŻARY	Żary	Buczka 28	3278	26.05.1993
273.	Kamienice	ŻARY	Żary	Chrobrego 1,1a,4,5,7,11,12,13,15,16,20,24	L-399/A 2130	10.11.1975
274.	Kamienice	ŻARY	Żary	Chrobrego 1,1a,4,5,7,11,12,13,15,16,20,24	L-399/A 2242	09.07.1976
275.	Kamienica	ŻARY	Żary	Chrobrego 10	1217	30.06.1964
276.	Kamienica	ŻARY	Żary	Chrobrego 14	1275	28.09.1964
277.	Kamienica	ŻARY	Żary	Chrobrego 15	1276	28.09.1964
278.	Kamienica	ŻARY	Żary	Chrobrego 16	1277	28.09.1964
279.	Kamienica	ŻARY	Żary	Chrobrego 21	L -90/A, d.3358	16.12.1998
280.	Kamienica	ŻARY	Żary	Chrobrego 25	L-474/A (d.1218)	30.06.1964
281.	Kamienica	ŻARY	Żary	Chrobrego 26	L-475/A (d.1278)	28.09.1964
282.	Kamienica	ŻARY	Żary	Chrobrego 27	L-475/A (d.1279)	28.09.1964
283.	Kamienica	ŻARY	Żary	Chrobrego 28	L-476/A (d.1280)	28.09.1964
284.	Kamienica	ŻARY	Żary	Chrobrego 29	1281	28.09.1964
285.	Budynek	ŻARY	Żary	Chrobrego 3	L-4/99	26.04.1999

286.	Kamienica	ŻARY	Żary	Chrobrego 35	355	05.06.1961
287.	Kamienica	ŻARY	Żary	Chrobrego 40	1219	30.06.1964
288.	Kamienica	ŻARY	Żary	Chrobrego 8-8a	L-57	01.03.2002
289.	Budynek	ŻARY	Żary	Chrobrego 9	L-15/99	15.06.1999
290.	Kamienica	ŻARY	Żary	Cicha 1	1299	28.09.1964
291.	Szpital wojskowy d. szkoła rycerska z 1723r.	ŻARY	Żary	Domańskiego 17	1213	30.06.1964
292.	Dom byłej nadintendentury	ŻARY	Żary	Pl. Wyszyńskiego 2	L-625/A, (d.328)	05.06.1961
293.	Kamienica	ŻARY	Żary	Inwalidów 2	1393	29.09.1964
294.	Kamienica	ŻARY	Żary	Inwalidów 7	1266	28.09.1964
295.	Szkoła	ŻARY	Żary	Kaczy Rynek	1258	28.09.1964
296.	Słodownia	ŻARY	Żary	Kaczy Rynek 9	3321	02.02.1995
297.	zespół budynków dawnej fabryki włókienniczej Stillera	Żary	Żary	Kaszubska 41	L-160/A	31.12.2004r .
298.	Kamienica	ŻARY	Żary	Kościelna 1	354	05.06.1961
299.	Kamienica	ŻARY	Żary	Kościelna 12	1292	28.09.1964
300.	Kamienica	ŻARY	Żary	Kościelna 13	1293	28.09.1964
301.	Wieża ciśnień	ŻARY	Żary	Lotników	2093, 2238	10.11.1975 12.07.1976
302.	Budynek	ŻARY	Żary	Lotników 17	2093, 2337	10.11.1975 09.07.1976
303.	Kamienica	ŻARY	Żary	Mieszka I 1	1300	28.09.1964
304.	Kamienica	ŻARY	Żary	Mieszka I 12	1301	28.09.1964
305.	Kamienica	ŻARY	Żary	Mieszka I 13	1297	28.09.1964
306.	Kamienica	ŻARY	Żary	Mieszka I 15	1302	28.09.1964
307.	Kamienica	ŻARY	Żary	Mieszka I 24	1298	28.09.1964
308.	Kamienica	ŻARY	Żary	Moniuszki 32, 46, 58	2022	10.11.1975
309.	Dom mieszkalny	ŻARY	Żary	Moniuszki 32, 46, 58	2243	09.07.1976

310.	Kamienica	ŻARY	Żary	Nowe Miasto 11	1295	28.09.1964
311.	Kamienica	ŻARY	Żary	Nowe Miasto 12	1296	28.09.1964
312.	Dom mieszkalny	ŻARY	Żary	Nowe Miasto 24	352	05.06.1961
313.	Kamienice	ŻARY	Żary	Ogrodowa 1,1a (d. Armii Czerwonej 4),2,2a,3,13 (ob. Wrocławska 13)	2107 2047 2240	10.11.1975
314.	Kamienice	ŻARY	Żary	Ogrodowa 1,1a (d. Armii Czerwonej 4),2,2a,3,13 (ob. Wrocławska 13)	2246 2047 2240	09.07.1976
315.	Wieża	ŻARY	Żary	Osadników Wojskowych	356	05.06.1961
316.	Kamienica	ŻARY	Żary	Osadników Wojskowych 1/2	L-51	23.11.2001
317.	Kamienica	ŻARY	Żary	Osadników Wojskowych 10	1287	28.09.1964
318.	Kamienica	ŻARY	Żary	Osadników Wojskowych 12	1288	28.09.1964
319.	Kamienica	ŻARY	Żary	Osadników Wojskowych 13	1289	28.09.1964
320.	Budynek	ŻARY	Żary	Osadników Wojskowych 31-33	L-91/A, d.3359	16.12.1998
321.	Kamienica, nie istnieje	ŻARY	Żary	Osadników Wojskowych 34	353	05.06.1961
322.	Budynek	ŻARY	Żary	Osadników Wojskowych 35	L-275/A	15.02.2008
323.	Kamienica	ŻARY	Żary	Osadników Wojskowych 46	1291	28.09.1964
324.	Kamienica	ŻARY	Żary	Osadników Wojskowych 52	1986	05.06.1961
325.	Dom	ŻARY	Żary	Osadników Wojskowych 53	1989	05.06.1961
326.	Budynek mieszkalny	ŻARY	Żary	Pl. Kościelny 1/2	1988	05.06.1961
327.	Zespół zabytkowych budowli: kościół, plebania, kamienice	ŻARY	Żary	Pl. Kościelny 7,8,9/10,11,12,13,14 oraz domy przylegające do murów miejskich	123	23.07.1958
328.	dawna plebania	ŻARY	Żary	pl. Wyszyńskiego 2	L-624/A (d. 123)	23.07.1958

329.	Kościół poluterański	ŻARY	Żary	Pl. Inwalidów 13/14	1256	28.09.1964
330.	Kamienica	ŻARY	Żary	Pl. Zamkowy 1	1267	28.09.1964
331.	Kamienica	ŻARY	Żary	Podchorążych 11	1269	28.09.1964
332.	Dom	ŻARY	Żary	Podchorążych 22	L-22/99	
333.	Kamienica	ŻARY	Żary	Podchorążych 25	1270	28.09.1964
334.	Kamienica	ŻARY	Żary	Podchorążych 26	1271	28.09.1964
335.	Kamienica	ŻARY	Żary	Podchorążych 3	1268	28.09.1964
336.	Dom	ŻARY	Żary	Podchorążych 32	L-26/00	18.02.2000
337.	Kamienica	ŻARY	Żary	Podchorążych 35	1272	28.09.1964
338.	Kamienica	ŻARY	Żary	Podchorążych 39	1273	28.09.1964
339.	Kamienica	ŻARY	Żary	Podchorążych 40	L-388/A (d.1274)	28.09.1964
340.	Kamienica	ŻARY	Żary	Podchorążych 45	L-196/A	28.03.2006
341.	Budynek	ŻARY	Żary	Podchorążych 46	L-87/A (d.3360)	16.12.1998
342.	Budynek	ŻARY	Żary	Podchorążych 6	L-24/99	01.12.1999
343.	Budynek	ŻARY	Żary	Podchorążych 9/10	L-11/99	25.05.1999
344.	Kamienica	ŻARY	Żary	Podwale 2	L-522/A (d. 2047, 2240)	10.11.1975, 09.07.1976
345.	Kamienica	ŻARY	Żary	Podwale 4 (d. Armii Czerwonej 3a)	2047, 2240	10.11.1975, 09.07.1976
346.	Kamienica	ŻARY	Żary	Podwale 10 (d. Armii Czerwonej 5)	L-510/A (d. 2047, 2240)	10.11.1975, 09.07.1976
347.	Kamienica	ŻARY	Żary	Armii Czerwonej 6 - wpis weryfikowany	2047, 2240	10.11.1975, 09.07.1976

348.	Budynki gospodarcze zamku - dawne założenie folwarczne, położone na działkach ewidencyjnych nr: 22/11, 22/13, 22/25, 22/22, 22/16, 22/19, 22/14, 22/12, 22/4: spichlerz, stajnia, budynek gospodarczy, budynek mieszkalny, budynek mieszkalny, gorzelnia, budynek mieszkalny, obora, budynek mieszkalny	ŻARY	Żary	Poznańska 3, 3a, 3c, 3d	L-467/A (d.1259)	28.09.1964
349.	Kamienica	ŻARY	Żary	Przyjaźni 1	L-571/A (d.3312)	12.08.1994
350.	Budynek	ŻARY	Żary	Przyjaźni 11 -12	L- 3/99	26.04.1999
351.	Kamienica	ŻARY	Żary	Przyjaźni 17	3314	12.08.1994
352.	Kamienica	ŻARY	Żary	Przyjaźni 1a	L-314/A (d. 3313)	12.08.1994
353.	Budynek	ŻARY	Żary	Przyjaźni 4	L-5/99	26.04.1999
354.	Dom	ŻARY	Żary	Przyjaźni 5	L-25/00	18.02.2000
355.	Budynek	ŻARY	Żary	Przyjaźni 9	L-85 A (d.3355)	08.06.1998
356.	Kamienica	ŻARY	Żary	Rynek 12	L-294/A (d.1220)	30.06.1964
357.	Kamienica	ŻARY	Żary	Rynek 13	1262	28.09.1964
358.	Kamienica	ŻARY	Żary	Rynek 15	1263	28.09.1964
359.	Kamienica	ŻARY	Żary	Rynek 16	1264	28.09.1964
360.	Kamienica	ŻARY	Żary	Rynek 17	357	05.06.1961
361.	Kościół św. Barbary, ob. Podwyższenia Krzyża Św.	ŻARY	Żary		359	05.06.1961
362.	Kamienica	ŻARY	Żary	Rynek 18	1221	30.06.1964

363.	Kamienica	ŻARY	Żary	Rynek 19	1222	30.06.1964
364.	Kamienica	ŻARY	Żary	Rynek 20	1223	30.06.1964
365.	Kamienica	ŻARY	Żary	Rynek 37	L-566/A (d.1265)	28.09.1964
366.	Kamienice	ŻARY	Żary	Rynek 6/7,10/11,31,32/33,35,36	2247	09.07.1976
367.	Kamienice	ŻARY	Żary	Rynek 6/7,32/33,10/11,31,35,36	2114	10.11.1975
368.	Budynek	ŻARY	Żary	Spokojna 1	L-10/99	25.05.1999
369.	Kościół św. Ducha, ob. Dobego Pasterza	ŻARY	Żary	Żagańska	1216	30.06.1964
370.	Budynek	ŻARY	Żary	Wrocławska 11	2261	19.07.1976
371.	Dom mieszkalny	ŻARY	Żary	Wrocławska 14, 16, 17, 19, 21	2023, 2244	10.11.1975 09.07.1976
372.	Budynek	ŻARY	Żary	Wrocławska 7	2260	19.07.1976
373.	Kościół św. Piotra, kostnica cmentarna	ŻARY	Żary		1215	30.06.1964
374.	Kamienica	ŻARY	Żary	Zielona 1/2	2251	12.07.1976
375.	Pałacyk, budynki	ŻARY	Żary	Żagańska 1,4,9,15,22,23,23/25,26,28,34,37a,42	2250	09.07.1976
376.	Budynek poszpitalny	ŻARY	Żary	Żagańska 11	1261	28.09.1964
377.	Kamienica	ŻARY	Żary	Żagańska 17	1225	30.06.1964
378.	Kamienica	ŻARY	Żary	Żagańska 2	358	05.06.1961
379.	Miasto Żary	ŻARY	Żary		71, 2170	07.11.1957; 31.01.1975
380.	Zespół zamkowy	ŻARY	Żary		143	10.03.1960

381.	Baszta obronna i frag. murów obronnych klasztoru Franciszkanów (druga decyzja z 30.06.1964r.: obwarowania miejskie)	ŻARY	Żary		321	05.06.1961
382.	Ratusz	ŻARY	Żary		325	05.06.1961
383.	Dzwonnica	ŻARY	Żary		329	05.06.1961
384.	Kościół Wniebowzięcia NPM	ŻARY	Żary	11 Listopada	L-442/A (d.1257)	28.09.1964
385.	Pałac Promnitzów	ŻARY	Żary		636	16.09.1963
386.	Krużganki cmentarne /katakumby/	ŻARY	Żary		637	16.09.1963
387.	Park - dawne ogrody zamkowe	ŻARY	Żary		1214	30.06.1964
388.	budynek mieszkalny wraz z bramą wjazdową	Żary	Żary	Lotników 18	L-643/A	14.03.2014
389.	budynek mieszkalny	Żary	Żary	Wartownicza 1	L-656/A	31.07.2014
390.	Plebania	ŻARY - KUNICE ŻARSKIE	Żary		2057	30.04.1971
391.	Dawny kościół ewangelicki, ob. rzymsko-katolicki kościół parafialny pw. Matki Boskiej Szkaplerznej	ŻARY - KUNICE ŻARSKIE	Żary	ul. Wyzwolenia, dz. nr 169	L-202/A	03.04.2005

392.	Dawny cmentarz przy kościele parafialnym pw. Podwyższenia Krzyża Świętego wraz z otaczającym go murem kamiennym oraz otoczenie zespołu kościelnego obejmujące pozostały obszar działki nr 331	DROŻKÓW	Żary	dz. 331	L-417/A	10.12.2010
393.	Budynek	ŻARY	Żary	Górnośląska 2	L-473/A	26.01.2012
394.	Kamienica wraz z oficyną	ŻARY	Żary	Podchorążych 2	L-452/A	02.09.2011
395.	Budynek wraz z oficyną	Żary	Żary	Podchorążych 7	L-43/01	07.05.2001
396.	Budynek	ŻARY	Żary	Wrocławska 13	L-573/A (d.2107, 2246)	10.11.1975, 09.07.1976
397.	Budynek mieszkalny	ŻARY	Żary	Żagańska 56	L-706/A	01.12.2015
398.	Budynek	ŻARY	Żary	Pl. Inwalidów 11	L-267/A	10.09.2007
399.	Budynek	ŻARY	Żary	Lotników 9	L-523/A (d. 2093)	10.11.1975
400.	Kamienica	ŻARY	Żary	Wrocławska 14	L-703/A (2023, 2244)	10.11.1975, 09.07.1976
401.	Dawny budynek produkcyjno - administracyjny, obecnie budynek biurowy, komin przy dawnej kotłowni, należące do dawnej tkalni Teodora Frenzla	ŻARY	Żary	Broni Pancernej dz. 118/17, 118/18	L-312/A	06.04.2009
402.	Dawna kaplica pw. św. Anny, późniejsza siedziba sukienników, obecnie kamienica	ŻARY	Żary	Bolesława Chrobrego 23	L-73	24.04.2003